

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
“КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО”
Факультет соціології і права
Кафедра інформаційного права та права інтелектуальної власності

“На правах рукопису”
УДК 347:004.056.53](043.3)

“До захисту допущено”
Завідувач кафедри
С.Ю. Петряєв
“ ” 2018 р.

Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
зі спеціальності 081 “Право”
на тему: «Взаємозв’язок інформаційного права та
інформаційної безпеки»

Виконав: студент 2 курсу магістратури, групи СП-з71мп
Чернишиної Ганни Георгіївни

Науковий керівник: доцент кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Факультету соціології і права КПП ім. Ігоря Сікорського, кандидат технічних, доцент, с.н.с. В.М. Фурашев

Рецензент: завідувач науковою лабораторією Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України, к.ю.н., доцент Доронін І.М

Засвідчую, що у цій магістерській дисертації
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студент _____

Київ – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВ.....	10
РОЗДІЛ 2. ВИТОКИ АКТУАЛЬНОСТІ ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	32
РОЗДІЛ 3. ПРИЧИНО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	58
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Інформація була і є невід’ємною частиною існування кожної людини, частиною суспільних відносин по всьому світу. Бурхливий розвиток комп’ютерної техніки й інформаційних технологій став поштовхом до збільшення потоку інформації яку отримує кожна людина, розвитку суспільства, яке одержало назву “інформаційного”. З огляду на деякі властивості, які притаманні лише інформації, все це вплинуло на сферу протиборства і конкуренції між державами. На сьогодні інформація, в залежності від її використання може бути небезпечна, вона стала зброєю. Інформаційна сфера перетворилась на арену протиборства, що реалізує асиметричні рішення та передбачає проведення заходів, спрямованих проти систем управління, комп’ютерних та інформаційних мереж і систем. Але окрім цього при інформаційній війні використовуються і засоби впливу на персонал та осіб, котрі приймають рішення, і впливають на їхню моральну стійкість, емоції та мотиви прийняття рішень, виконання заходів з оперативної безпеки, дезінформації та фізичного руйнування об’єктів інфраструктури.

Сучасна війна дедалі більшою мірою стає війною на ураження та руйнування свідомості противника та консолідацію свідомості власного народу. На жаль, Україна стала об’єктом добре організованої інформаційної війни та операцій з боку Російської Федерації (далі – РФ, Росія). Активними організаторами та учасниками цих операцій є воєнно-політичне керівництво РФ та її збройні сили і спецслужби, проросійські сили в українському суспільстві й політикумі, проросійськи налаштовані політичні діячі держав світу. Для досягнення визначених цілей застосовується майже повний спектр каналів комунікацій – традиційні та електронні засоби масової інформації. Найактивніше використовуються телебачення, Інтернет і соціальні мережі. При цьому

застосовуються всі методи інформаційно-психологічної боротьби – від представлення тенденційної інформації та напівправди до неприхованої неправди («фейку»). Отже, саме зараз актуальним є питання виявлення інформаційно-психологічного впливу та протидії йому. Оскільки обов'язок захисту своїх громадян полягає на державу, то в першу чергу такий захист повинен бути закріплений в законодавстві. Певні кроки в цьому напрямі вже зроблені, так у лютому 2017 року введено в дію Доктрину інформаційної безпеки України [101]. Зазначений нормативний акт є помітним кроком вперед в діяльності держави щодо протидії російській інформаційній агресії. І якщо ми порівняємо його зміст із попередньою Доктриною інформаційної безпеки України від 2009 року [102], то різниця справді відчутна. На мою думку головним досягненням є спроба визначити та гармонізувати повноваження органів влади, силових структур щодо їхньої діяльності із захисту інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері, національного інформаційного простору. “Доктрина інформаційної безпеки України”, затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 року N 47/2017, встановлює: “Застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства. Саме проти України Російська Федерація використовує найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України”. Крім того, дана Доктрина визначає наступні актуальні загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері:

- здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підриг обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-

політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні;

- проведення державою-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі;

- інформаційна експансія держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах;

- інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях;

- недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та проактивно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України;

- неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного нормативу, недостатній рівень медіа-культури суспільства;

- поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні.

Все ввищезазначене робить дослідження магістерської дисертації актуальною та сучасною.

Мета дослідження. Полягає у тому, щоб на основі системного аналізу результатів та тенденцій наукових розробок, а також положень нормативно-правових актів і інформаційної сфері й інших джерел зробити комплексний аналіз та обґрунтування взаємозв'язку між інформаційним правом та інформаційною безпекою.

Метою дослідження були обумовлені наступні **основні завдання** дослідження:

1. Проведення досліджень тенденцій та особливостей розвитку світового та українського суспільства у сучасності.
2. Проведення досліджень ролі та місця інформаційного права в системі права в сучасних умовах.
3. Проведення досліджень ролі та місця правового забезпечення інформаційної безпеки людини і громадянина, суспільства і держави в умовах загальносвітової тенденції постійно зростаючої «цифроватизації», роботизації та впровадження елементів штучного інтелекту майже у всі сфери забезпечення життєдіяльності суспільства.
4. Проведення досліджень причинно-наслідкового зв'язку інформаційного права з вирішенням питань забезпечення інформаційної безпеки всіх суб'єктів інформаційних відносин.
5. Формування висновків та пропозицій за результатами проведених досліджень.

Об'єкт дослідження: правове регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері в умовах одночасного забезпечення інформаційної безпеки.

Предмет дослідження: Взаємозв'язок інформаційного права та інформаційної безпеки.

Методи дослідження. Під час написання магістерської дисертації використовувалися наступні методи наукових досліджень: діалектичний метод, метод порівняння, аналіз і синтез, індукція, дедукція, прогнозування, логічний й історичний підходи.

Діалектичний метод дозволив дослідити всі явища, пов'язані з інформаційною безпекою та інформаційним правом в процесі розвитку глобального інформаційного суспільства, взаємообумовленості та з точки зору еволюційного та історичного розвитку сучасного суспільства.

За допомогою методу порівняння були встановлені подібності та розбіжності властивостей понять інформаційна безпека та інформаційне право.

Аналіз і синтез дав змогу комплексно дослідити, питання пов'язані з інформаційною безпекою та інформаційним правом їх стрімкого розвитку.

Також для вивчення об'єкту дослідження необхідно було застосовувати такі методи як індукція та дедукція, які спрямовували процес пізнання від окремого до загального (індукція) і від загального до конкретного (дедукція).

Завдяки прогнозуванню ми змогли на основі аналізу існуючих даних та перспектив технічного розвитку вивести судження певної вірогідності відносно майбутнього розвитку інформаційного простору загалом, а також, зокрема, майбутнього, яке вірогідно існуватиме, для взаємозв'язку інформаційної безпеки та інформаційного права.

Історичний і логічний підходи використовували комплексно для дослідження історії розвитку інформаційного права та інформаційної безпеки та виділення суті історичного процесу та розвитку в подальшому.

Наукова новизна одержаних результатів. Під час підготовки магістерської дисертації нам вдалося дослідити роль та місце правового забезпечення інформаційної безпеки людини і громадянина, суспільства і держави в умовах загальносвітової тенденції постійно зростаючої «цифроватизації», роботизації та впровадження елементів штучного інтелекту майже у всі сфери забезпечення життєдіяльності суспільства та встановити причинно-наслідковий зв'язок інформаційного права із забезпеченням інформаційної безпеки.

Результати проведених досліджень дозволили нам оцінити сучасний стан законодавчого забезпечення. Також у роботі викладене власне бачення можливості покращення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Практичне значення одержаних результатів. Дана дисертація має навчальний та науковий характер, виконана з метою отримання освітнього ступеня магістра зі спеціальності 081 «Право», та в рамках виконання науково-дослідної роботи «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання охорони і захисту прав інтелектуальної власності, режиму інноваційної діяльності в умовах інформаційних відносин кіберцивілізації» кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Факультету соціології та права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (РК УкрІНТЕІ № 0115U002872). Необхідно, зазначити, що проведені дослідження деякою мірою корелюються з дослідженнями науковців Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії наук України за темами НДР «Теоретичні та організаційно-правові основи забезпечення кібербезпеки в Україні» (РК УкрІНТЕІ № 0116U007745) та «Теоретичні та інформаційно-правові засади забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції України» (РК УкрІНТЕІ № 0117U007744).

Також рекомендації, сформульовані у магістерській дисертації, щодо способів вдосконалення законодавчого забезпечення запобігання несанкціонованого втручання у творчий процес в умовах глобалізації інформаційного простору та стрімкого поширення, інтенсивного розвитку та впровадження технологій інтернет речей, можуть бути застосовані для покращення законодавчого регулювання інформаційного права, усунення існуючих прогалин в законах України та загального покращення стану національної безпеки держави.

Апробація результатів магістерської дисертації. Результати проведених досліджень доповідалися під час проведення науково-практичних конференцій:

- Науково-практична конференція на тему: «Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку», м. Київ, КПІ ім. Ігоря Сікорського, 18 жовтня 2018р.

- Науково-практична конференція на тему: «Права, свободи і безпека людини в інформаційній сфері», м. Київ, КПІ ім. Ігоря Сікорського, 10 травня 2018р.

Публікації.

1. Маніпулювання у XXI столітті / Чернишина Г.Г. // Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку: Матеріали науково-практичної конференції. 18 жовтня 2018 р., м. Київ. / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2018. – 195 с. С. 58-60.
2. Таргетована реклама в інформаційному просторі/ Чернишина Г.Г. // Права, свободи і безпека людини в інформаційній сфері: Матеріали науково-практичної конференції. 10 травня 2018 р., м. Київ. / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2018. – 176с. С.107-109.
3. Інформаційна технологія в інформаційному суспільстві: значення / Чернишина Г.Г. // Теоретико-правові основи формування та розвитку інформаційного суспільства : Матеріали науково-практичної конференції. 29 листопада 2017 р., м. Київ. / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2017. – 225с. С.200-202.

Загальний обсяг магістерської роботи - 83 сторінок, кількість сторінок основної частини - 72. Список використаних джерел займає 11 сторінок та включає 111 найменувань.

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА

XXI століття входить в історію як століття активного розвитку в сферах науки, медицини та сучасних технологій. Завдяки цьому формується і сучасне інформаційне суспільство, відбувається стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, а дії в області досліджень створення та розвитку штучного інтелекту набувають нових рис. За останні кілька десятиліть людство настільки розвинулось й стрімко йде вперед, що ще якихось сто років тому припущення такого розвитку подій сприймалося б як невдалий жарт.

Адже дійсно, ще у минулому столітті ми й уявити не могли що досягнемо такого рівня розвитку. Для розвитку сьогоденного, інформаційного, суспільство передувало декілька епох, наприклад, таких як: первісно общинний лад, рабовласницький лад, феодальний, капіталістичний. Кожен етап мав свої як позитивні, так і негативні сторони, але з попередніх ступенів і було сформовано сьогоденне суспільство. Зрозуміло, що насамперед саме назва «інформаційне» зобов'язана значним кроком у напрямку створення та розвитку ІТ, що дало суспільству безперешкодний доступ до різноманітної інформації.

Але розкривати зміст інформаційного суспільства можливо лише через призму інформації, її природу та зміст.

Не дивлячись на те, що термін «інформація» використовується в науці здавна, єдиного розуміння цього терміну досі не визначено, хоча спроби дати визначення поняттю "інформація" робилися неодноразово і тривають досі. Причина цьому полягає в тому, що феномен інформації являє собою багатопланове явище, яке по різному проявляє свої властивості в різних ситуаціях. Саме тому представники різних наукових дисциплін при проведенні своїх досліджень, як правило, використовують свої власні визначення поняття

інформації, характерні лише для даної конкретної дисципліни або ситуації. На сьогоднішній день таких визначень налічується вже кілька сотень. Визначення, в основному, залежить від сфери, де планується використання поняття. Так, при введенні запиту “інформація” на інформаційно-довідковому веб-ресурсі академічних словників, маємо 200 запропонованих визначень, які мають декілька значень: роз’яснення; виклад фактів, подій; витлумачення, ознайомлення.

“Інформація” – (від лат. – *informatio* – “ознайомлення”, “подання”) – будь-які відомості, дані, повідомлення, передані у вигляді сигналів [89].

“Інформація” – значущі дані, будь-який вид знань про предмети, факти [90].

“Інформація” – (*information*) – дані, доступні індивідам, фірмам або урядам під час прийняття економічних рішень [91].

“Інформація” – (від англ. – *data* – “дані”) – інформація, яка обробляється, накопичується або видається комп’ютером [92] .

“Інформація” – (від лат. *informatio* – “роз’яснення”, “інформування”) будь-які відомості і дані, що відображають властивості об’єктів в природних (біологічних, фізичних тощо), соціальних та технічних системах і передані звуковим, графічним (в т. ч. письмовим) або іншим способом без змін [93].

“Інформація” – за ГОСТ 7.0 99 – відомості, що сприймаються людиною і (або) спеціальними пристроями як віддзеркалення фактів матеріального або духовного світу в процесі комунікації [94].

“Інформація” – (від лат. *informatio* – “роз’яснення”, “виклад”), первісна відомості, що передаються людьми усним, письмовим або іншим способом (за допомогою умовних сигналів, технічних засобів) [96].

Крім того, є низка законодавчих визначень. Наприклад, за визначенням, що встановлено Законом України “Про інформацію” – “інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або

відображені в електронному вигляді”[1]. Одним із акцентів такої дефініції є можливість збереження інформації або на матеріальному носії, або на електронному. При цьому, наприклад, інформація, яка міститься у свідомості людини, за формальними ознаками тлумачення визначення не відповідає законодавчому.

Інформація, незалежно від того, який вона має вигляд – це, насамперед, цінний ресурс, використання якого безпосередньо впливає на людину, тому інформаційні комунікації відіграють провідну роль в сучасному суспільному житті.

Інформація – головний двигун прогресу, запорука успіху, фундамент будь-якої діяльності.

Говорячи про сутність інформації та роль в житті людини, суспільства та держави, часто цитують основоположника кібернетики Норберта Вінера: «Інформація – це інформація, а не енергія і не матерія».

Це визначення показує, що інформація, як і енергія та матерія, є окремою категорією, а не складовою частинною енергії чи матерії. Але зрозумілим також є те, що інформація знаходиться в нерозривному зв’язку з ними.

Вчений Норберт Вінер зазначав: «Інформація – це позначення змісту, що одержується з зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів. Процес одержання і використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковості зовнішнього середовища і нашої життєдіяльності в цій сфері»[2].

Вінер говорив про те, що інформація проникає у всі сфери нашого життя й неможливо жити в інформаційному вакуумі.

Насправді, інформація завжди займала вагоме місце в житті людини, адже процеси еволюції, формування суспільства, виникнення державності завжди напряму пов’язані з накопиченням, поширенням та обробкою відповідної інформації.

Обмін інформацією існував завжди, відрізнялися лише форми її передачі.

Завдяки інтелекту людина може не лише сприймати інформацію, а й

робити висновки, створювати нову інформацію та обмінюватись нею [3].

Щодо ролі інформації потрібно сказати, що вона завжди займала важливе місце в житті людини. Розвиток людства, формування суспільства та створення інституту держави завжди були пов'язані з накопиченням, поширенням та обробкою інформації.

Важко уявити повноцінне людське суспільство без інформаційних процесів, де немає обміну мовною чи письмовою інформацією, спілкування. Інтелект дозволяє людині, на відміну від тварин, повноцінно сприймати інформацію яку ми отримуємо від навколишнього середовища, робити осмислені висновки та, обмінюватися результатами нашої інтелектуальної діяльності.

Вивчаючи навколишній світ, людина постійно має справу з інформацією. Вона допомагає правильно оцінити події і в результаті прийняти найвигідніше рішення. Інформація також є найсильнішим засобом впливу на особистість і суспільство в цілому. Особа що володіє найбільшим обсягом інформації завжди знаходиться в вигащному положенні.

Завдяки впровадженню комп'ютерної техніки стало можливим отримувати, накопичувати, зберігати, обробляти та передавати інформацію у великих об'ємах та на великій швидкості.

З розвитком інформаційних тенденцій в Україні виникає необхідність в правовому регулюванні суспільних відносин в інформаційній сфері, показово, що одним з перших законів незалежної держави став Закон України «Про інформацію»[1]. Саме цим Законом України були визначені такі терміни, як інформація, захист інформації, види інформації та інше.

Аналіз відповідних статей Конституції України [38] дозволяє дійти висновку про намагання вітчизняного законодавця побудувати інформаційну політику на основі демократичних та ліберальних норм та принципів, одночасно забезпечивши їхню адаптацію до українських умов. Положення Конституції України розвиваються та конкретизуються у понад 200 документах, які встановлюють правові норми в інформаційній сфері. Серед них таки базові закони України, як «Про інформацію»[1], «Про друковані засоби масової інформації

(пресу) в Україні»[4], «Про телебачення та радіомовлення»[5], «Про інформаційні агентства»[6], «Про державну таємницю» [7], «Про зв'язок» [8], «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»[9], «Про рекламу»[10], «Про Концепцію національної програми інформатизації»[11], «Про Національну програму інформатизації»[12], «Про науково-технічну інформацію»[13], «Про захист інформації в автоматизованих системах»[14], «Про електронний підпис»[15], «Про електронний документ та електронний документообіг»[16], «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [96], «Про захист персональних даних» [97], «Про авторське право і суміжні права» [98], «Про телекомунікації» [99] та інші.

Розвиток сьогодні не стоїть на місці він стрімко розвивається поява засобів масової інформації підвищила доступність відомостей та новин для кожного члена суспільства та сприяла інформаційному й культурному збагаченню людей.

Але поруч з позитивними змінами існують також і негативні. Зокрема, за допомогою засобів масової інформації можна впливати на свідомість суспільства: вести інформаційну пропаганду, формувати відповідні стереотипи мислення, проводити інформаційні операції та розпалювати інформаційні війни.

За допомогою комп'ютерної техніки, наприклад, у людства з'явилася можливість отримувати, накопичувати, зберігати, обробляти та передавати інформацію у електронному вигляді у великих об'ємах та на великій швидкості у будь-яку точку земної кулі.

Той об'єм інформації, який обробляє сучасний комп'ютер, ноутбук, планшет або телефон за день, значно більший за той, що отримувала людина протягом всього свого життя ще кілька століть тому.

Цю інформаційну революцію пов'язують з формуванням та розвитком трансграничних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, які

сьогодні охоплюють усі континенти та держави, проникають в кожну оселю, впливають на кожну людину та суспільство в цілому.

Найвідомішою глобальною інформаційно-телекомунікаційною мережею є Інтернет.

З моменту своєї появи Інтернет зазнав багатьох змін, значно еволюціонував та став виконувати безліч нових функцій.

Інформаційно-телекомунікаційні мережі зараз об'єднують у єдиний інформаційний простір всіх суб'єктів інформаційної діяльності (фізичних осіб, юридичних осіб, органи державної влади та місцевого самоврядування) та засоби інформаційної діяльності (засоби зв'язку та телекомунікації, програмно-технічні засоби).

В розвитку інформаційно-телекомунікаційних мереж зацікавлені всі користувачі, адже завдяки їх існуванню з'являються унікальні можливості здобувати та передавати необхідну інформацію.

Кожного дня ми все більше занурюємося в інформаційне середовище, адже живемо в час існування не лише книг і журналів, а й Інтернету, телебачення, комп'ютерних ігор, онлайн-магазинів, безготівкових розрахунків та мобільних додатків.

Інформація відіграє все помітнішу роль в житті людини, супроводжує всю без виключення людську діяльність та формує новий спосіб життя – інформаційний.

Інформаційне суспільство не може бути ізольованим, адже інформатизація апріорі веде до інформаційної єдності всієї цивілізації, не залишаючи осторонь жодної сфери діяльності людини – від повсякденного життя до міжнародних відносин, від сфери дозвілля до виробничих стосунків.

Завдяки цьому, поряд з економічним, соціальним, культурним простором сформувався й інформаційний простір, який часто протиставляють матеріальному світові.

Говорячи про інформаційний простір, необхідно його розглядати, в першу чергу, скрізь призму національного інформаційного простору.

Національний інформаційний простір можна визначити як: інформаційне середовище, в якому здійснюються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, збирання, відображення, реєстрації, накопичення, збереження, захисту і поширення інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, на яке розповсюджується юрисдикція держави [17]. Тобто національний інформаційний простір – це такий інформаційний простір, який знаходиться під юрисдикцією певної країни, розвиток та безпека якого забезпечується даною державою.

Сучасне інформаційна середовище суперечливе, але багатогранне та різноманітне. Йому властиве масове тиражування інформації за допомогою різних каналів передачі, що забезпечує високу швидкість її розповсюдження.

Інформаційне суспільство - це суспільство, де інформація домінує над сільським господарством, промисловістю та сферою послуг, але водночас й гармонійно співіснує з ними.

Якщо говорити про ознаки інформаційного суспільства, то можна виділити наступні:

- 1) наявність інформаційної інфраструктури, що складається з транскордонних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж та розподілених у них інформаційних ресурсів як запасів знань;
- 2) масове використання персональних комп'ютерів, з'єднаних з глобальними інформаційно-комунікаційними мережами;
- 3) поява нових форм та видів діяльності в глобальних інформаційно-телекомунікаційних мережах та віртуальному просторі;
- 4) можливість практично миттєво отримувати повну, точну та достовірну інформацію завдяки застосуванню транскордонних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж;
- 5) можливість практично миттєвої комунікації між членами суспільства;
- 6) трансформація діяльності засобів масової інформації та їх інтеграція з транскордонними глобальними інформаційно-телекомунікаційними

мережами, створення єдиного середовища розповсюдження масової інформації - мультимедіа;

- 7) умовна відсутність географічних та політичних кордонів держав-учасниць транскордонних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж;
- 8) становлення нового інформаційного права та законодавства.

Для визначення сучасного суспільства американський соціолог Деніел Белл запровадив термін «постіндустріальне суспільство». Постіндустріальне суспільство — стадія суспільного розвитку, що приходить на зміну державно-монополістичному капіталізму, індустріальному суспільству. Уряди різних країн світу, з Україною включно, будують нині «інформаційні суспільства» («суспільства, засновані на знаннях», «інтелектуальні суспільства» тощо). При цьому у відповідні поняття і терміни вкладають різне змістовне наповнення[18]. Адже «інформаційність» чи «комунікації» самі по собі не є визначальними чинниками розвитку як сучасного, так і «досучасного» та «постсучасного» суспільства. «Інформаційне суспільство» перестає бути «порожнім» поняттям і предметною сферою маніпулювання лише у разі конкретної відповіді на конкретне запитання: яку нову соціальну системність, які якісно нові комунікації, соціальну динаміку і мобільність, який новий тип людини і який новий тип влади та владних відносин створюють нові інформаційно комунікативні системи.

Першими етапами розбудови інформаційного (постіндустріального) суспільства стали рекомендації комісією Європейського Союзу у 1993 році. Вони запропонували наступне визначення *«Інформаційне суспільство - це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку»* [100] .

Пізніше вищеназвана Комісія надала своє бачення суспільства, яке позиціонує себе інформаційним:

- суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій;

- суспільство знання, тобто суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню працювати з нею;

- глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не буде мати ні часових, ні просторових, ні політичних меж; яке, з одного боку, сприятиме взаємопроникненню культур, а з іншого - відкриватиме кожному співтовариству нові можливості для самоідентифікації.

Із визначення видно прагнення світової спільноти до нарощування кількості інформаційно-комунікаційної техніки, а не до розбудови безпосередньо нового суспільства.

Незважаючи на яскраво виражений прикладний характер цього визначення, що суттєво звузило сферу його застосування, воно відіграло свою позитивну роль. Але це визначення не охоплює діяльність державних органів, громадських інститутів тощо. У відомій Декларації принципів Всесвітнього саміту на вищому рівні (Женева 2003 р.) «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» є таке визначення: “інформаційне суспільство - це суспільство, в якому кожен може скористатися можливостями, які можуть надати інформаційно-комунікаційні технології”. Слід зауважити, що велика кількість теоретиків вважає, що інформаційне суспільство – це суспільство нового соціального укладу, суспільство в якому докорінно можуть змінитись соціальні відносини[19].

Науковець І.В. Арістова висловлює свою думку щодо інформаційного суспільства, вона вважає, що існує декілька етапів розбудови інформаційного суспільства: “Якщо виходити із того, що перший етап розвитку інформаційного

суспільства переважним чином ґрунтується на досягненнях інформаційних технологій та технологій зв'язку, то наступний етап його розбудови має припускати більш широкі соціальні, етичні та політичні параметри". Тобто, на її думку суспільство знань є складовим елементом інформаційного суспільства та в його основі лежить можливість знаходити, виробляти, обробляти, перетворювати, поширювати та використовувати інформацію з метою отримання й застосування необхідних для людського розвитку знань.

Якщо розглянути людство в цілому, то воно в цей час переходить від індустріального суспільства до інформаційного.

У будь-якій країні незалежно від рівня її розвитку розуміють тією чи іншою мірою неминучість і необхідність створення інформаційного суспільства. Багато країн мають національні програми інформатизації з урахуванням місцевих особливостей та умов. Однак під час створення та впровадження таких програм варто спиратися на досвід передових країн, враховувати їхні успіхи й невдачі, відбити в них існуючі й перспективні тенденції інформатизації.

Існує багато ознак інформаційного суспільства, але усі їх можна розділити на три основні групи. Перша - це вільний доступ будь-якої людини до будь-якої інформації, друга - це високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, третя група - це наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства. За таких умов суспільство може бути інформаційним. Є багато країн де рівень вільного доступу до інформації обмежений або частково обмежений, тобто контролюється владою.

Наприклад, **Північна Корея** є найбільш закритою країною світу. Доступ до соціальних мереж там заблоковано з моменту появи інтернету. Та й взагалі в країні є обмежений доступ до мережі. Логічно, що там не працюють Facebook, Twitter, YouTube, не кажучи вже про "Однокласники" чи "ВКонтакте". У травні

минулого року з'явилася північнокорейська версія соціальної мережі Facebook під назвою StarCon.net.kp, але через день вона зникла.

Китай дуже ревно ставиться до соціальних мереж, розроблених іншими країнами. Ресурси Google, Flickr, Dropbox, Facebook, Twitter, YouTube, частково Вікіпедія – заблоковані в КНР, а жителі користуються китайськими аналогами. Доступ до низки іноземних сайтів з території Китаю обмежується в рамках проекту "Золотий щит" (так званий Великий китайський файрвол), який працює з 2003 року.

В **Ірані** з 2009 року заблоковано Facebook, Twitter, YouTube. В Ірані існує одна з найжорсткіших у світі цензура інтернет-джерел. У 2013 року у відкритому доступі з'явилися Facebook і Twitter, однак вони пропрацювали лише 1 день. Влада навіть замислювалася, щоб повністю відмовитися від інтернету.

Пакистан постійно стикається з проблемою доступу до Facebook і YouTube. Причиною в більшості випадків є матеріали, у яких влада вбачає антиісламський контекст. А в 2013 році в країні на три місяці було заблоковано месенджери Skype, Whatsapp, Tango і Viber. Додатки були заблоковані через загрозу тероризму.

В'єтнам часто обмежує доступ до Facebook. Повного відключення немає, але сервіс працює з перебоями. Уряд ретельно контролює інформацію в мережі, наприклад, нещодавно влада обмежувала доступ до Facebook на час протестів через загибель риби. У країні фактично заборонили поширювати неугодні новини в соціальних мережах, а юзерам може загрожувати штраф у розмірі 5 тис. доларів.

Саудівська Аравія періодично бореться з Facebook і YouTube. Громадянам рекомендується активно розповідати про "аморальні" сайти, щоб їх могли заблокувати. У країні на час зникав доступ до "Вікіпедії" і навіть Google

Translate. У 2012 році доступ до YouTube було повністю закрито, однак зараз обмежень немає.

Єгипет прославився відключенням інтернету під час "арабської весни" 2011 року. Неодноразово блокували Twitter і Facebook. А скандальний фільм "Невинність мусульман" позбавив єгиптян YouTube на цілий місяць.

У **Венесуелі** з демонстрантами теж борються з допомогою відключення доступу до мережі. Наприклад, два роки тому в охопленому заворушеннями місті Сан-Крістобаль повністю відключали інтернет. Влада навіть просила Twitter блокувати акаунти, які публікують курс долара на "чорному" ринку. Уряд одного разу в ході протестів відключив зображення на Twitter, а провайдерів змушували блокувати веб-сайти опозиції.

Туркменістан також називають однією з найбільш закритих країн. Неодноразово блокувалися Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, а також месенджери Whatsapp і Wechat. Перестав працювати "ВКонтакте". Справа в тому, що інтернет і мобільний зв'язок у країні здійснюються через державні організації, що дозволяє владі блокувати потік інформації. А нещодавно користувачів соціальних мереж Line та "Однокласники" викликали в міністерство національної безпеки для "бесіди", вони перевірялися на предмет причетності до груп, які обговорюють політичні і соціальні проблеми[20].

Тобто, можна зробити висновок, що найближче до інформаційного суспільства стоять держави із розвиненими демократичними інституціями. Адже його створення можливе тільки при гарантії реалізації права на інформацію у повному обсязі через засоби масової інформації, статистичні органи, архівні установи, кінематограф, бібліотеки та музеї, інформаційно-телекомунікаційні мережі тощо. Де населення може в повному обсязі отримувати необхідну інформацію, а не «відфільтрованою» владою.

У зв'язку з побудовою та розвитком інформаційного суспільства в Україні, вперше на законодавчому рівні було дано визначення поняттю «інформаційна безпека» у 2007 році в Законі України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” було визначено: **“Інформаційна безпека** - стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації” [21].

Інформаційне суспільство – це наша реальність, повсякденність та необхідність, саме тому все частіше в нашій мові можна зустріти такі слова як: «глобалізація», «інформаційний простір», «інтернет речей».

Поняття “Інтернет речі” (скорочено IP, англ. – Internet of Things (IoT)) розглядається як “мережа різних об’єктів, що росте, – від промислових пристроїв до споживацьких товарів, які можуть обмінюватися інформацією і виконувати свої задачі, поки людина працює, спить або займається спортом. Інтернет речей складається з мільйонів датчиків і різних пристроїв, що генерують безперервні потоки даних, які можна використовувати для поліпшення як життя взагалі, так і для підвищення ефективності бізнесу зокрема” [22].

«Інтернет речей – момент, коли до мережі Інтернет пристроїв і об’єктів підключено більше, ніж людей» [23].

Агентство We Are Social спільно з SMM-платформою Hootsuite цього року випустили звіт «Digital in 2017», в якому проаналізовано процес використання Інтернет мережі, а також основні тенденції розвитку соціальних медіа.

«Наші висновки мають хвилюючі наслідки для бізнесу, урядів та суспільства в цілому, вони також свідчать про швидкість, з якою цифрові підключення змінюють життя людей у всьому світі. Лише 25 років минуло з того

моменту як Тим Бернерс-Лі зробив «Всесвітнє павутиння» доступним для громадськості, але за цей час Інтернет вже став невід'ємною частиною повсякденного життя для більшості населення світу», - говориться у звіті ««Digital in 2017».

Відповідно до даних звіту агентства We Are Social та SMM-платформа Hootsuite [103], за останній рік глобальне проникнення Інтернету зросло на 10% й зараз налічує 3,8 млрд користувачів всесвітньої мережі, а це вже навіть більше, ніж 50% населення планети.

Також, окрім швидкості поширення Інтернету, в рамках звіту визначено ще багато важливих аспектів глобального цифрового розвитку, зокрема:

- 1) визначено, що половини планети користується смартфонами;
- 2) майже дві третини населення світу зараз має мобільний телефон;
- 3) більше половини світового веб-трафіку надходить із мобільних телефонів;
- 4) більше половини всіх мобільних з'єднань у всьому світі зараз є "ширококутовими";
- 5) більш ніж одна п'ята частина населення світу здійснює онлайн-покупки впродовж місяця;

Також зі звіту дізнаємося, що:

- 1) рівень урбанізації населення за рік склав 54%;
- 2) інтернет-користувачів у глобальному вимірі стало на 50% більше й зараз їх кількість складає 3,777 мільярда;
- 3) кількість активних користувачів соціальних мереж дорівнює 2,8 млрд, що на 21% більше, ніж попереднього року, а їх проникнення складає 37%;
- 4) частка унікальних користувачів мобільних пристроїв 4,92 млрд, а проникнення цих технологій - 66%;
- 5) з майже 5 млрд користувачів мобільних пристроїв 2,5 млрд активних користувачів, це означає, що 91% переглядів соціальних мереж відбувається саме з мобільних пристроїв;

б) 1,61 мільярда глобальних користувачів користуються послугами електронної комерції, що дорівнює 22% проникнення.

Поділ глобального веб-трафіку по пристроях виглядає наступним чином:

- 1) з десктопів - 45% (на 20% менше показника за попередній рік);
- 2) з мобільних пристроїв - 50% (+ 30%) [57].

Таким чином, завдяки звіту агентства We Are Social та SMM-платформа Hootsuite ми можемо зрозуміти як саме використовуються Інтернет технології зараз й окреслити основні тенденції використання мережі Інтернет в майбутньому.

Наразі широко відомим трендом становиться словосполучення «Інтернет речей». Існує думка, що Інтернет речей призначений для з'єднання віртуального і фізичного світу найбільш уніфікованим й найраціональнішим способом.

Є вчені, які вважають, що основною філософією Інтернету речей є прагнення зробити об'єкти, які щодня оточують нас, повністю взаємопов'язаними з метою забезпечення ефективної взаємодії людини з людиною, людини з річчю, речі з річчю або машини з машиною [24]. Це пов'язують з глобалізацією та стримким, внаслідок цього, науково-технічним прогресом.

Щодо терміну «глобалізація», вважається, що уперше термін запровадив Т. Левіт у 1983 році. Він застосував його для характеристики феномену злиття ринків окремих продуктів, що виробляються великими транснаціональними корпораціями (ТНК).

Існує дуже багато різноманітних визначень поняття «глобалізація».

Зокрема, глобалізація – це багатофакторний синергетичний процес зі створення глобальних, економічних, фінансових, комунікаційних і інформаційних мереж, які пронизують весь земний простір та інтегрують цивілізацію в єдину цілісну систему [24].

Термін глобалізація походить від французького слова «global» - загальний. Цим терміном визначається об'єктивний процес формування, функціонування та розвитку принципово нової всесвітньої системи відносин між країнами і народами на підставі взаємозв'язку та взаємозалежності, що поглиблюються у

всіх сферах життєдіяльності світового. Термін «глобалізація» у суспільствознавстві використовується для позначення одночасно процесу і результату розвитку певних тенденцій світової цивілізації, і в останні роки розглядається як чи не найяскравіша характеристика розвитку сучасного світу.

Глобалізація (від фр. *global* — всезагальний, такий, що охоплює всю земну кулю) — це складний багатогранний процес, який поширюється на всі сфери суспільного життя: економічну, соціальну, політичну, духовну[25].

В Енциклопедії історії України, глобалізацію визначають як (від франц. *global* — загальний, всесвітній; що походить від лат. *globus* — куля) — новітній трансформаційний процес, а точніше — низка взаємопов'язаних процесів, у просторовій організації локальних, регіональних і світових економічних зв'язків та відповідних соціальних відносин [104].

За класифікацією Ю. Васильчука [105], «в загальній формі можна виділити три ступені розвитку глобального трансформаційного процесу:

- 1) індустріальне суспільство початку XX ст.;
- 2) суспільство масового споживання 60-х років;
- 3) інформаційне суспільство кінця XX ст.»

По М. Елброу глобалізація включає «всі ті процеси, за допомогою яких народи земної кулі об'єднуються в одне світове або глобальне суспільство».

Тому глобалізацію треба розглядати в кількох взаємозалежних аспектах:

- 1) економічному;
- 2) культурно-ідеологічному (політичному й правовому);
- 3) територіальному;
- 4) інформаційно-комунікаційному.

Український науковець В.Ф. Погорілка [106], вважає, що глобалізація в розвитку сучасного суспільства поступово охоплює всі сфери суспільного життя: політичну, економічну, соціальну, духовну, зумовлюючи трансформації в них на всіх рівнях — міжнародному, регіональному, національному, місцевому.

Матеріальною основою інформаційно-комунікаційної глобалізації є революція в технічній сфері, нові види комунікації, транспорту та

інформаційних технологій, завдяки яким ми можемо доволі швидко потрапити в будь-яку частину земної кулі.

Глобалізація в інтеграційних процесах полягає у:

- 1) використанні космічного простору для передачі інформації та розвитку комунікаційних можливостей;
- 2) стрімкому розвитку глобальних інформаційних мереж;
- 3) комп'ютеризації багатьох процесів життєдіяльності.

Під впливом глобалізації відбувається зміна характеру і змісту державної діяльності. Держави все більше займаються глобальними проблемами – злочинність, зміна клімату, наступи пустель, епідемії, бідність, раціональне використання природних ресурсів. Змінюється роль держави і в соціальному житті. Сьогодні держава орієнтується на забезпечення потреб особистості, охорону її прав, узгодження інтересів різних соціальних прошарків. Процеси глобалізації приводять до радикальної зміни позицій національних держав. Зростає кількість недержавних суб'єктів (глобальних міждержавних та міжнародних об'єднань), яким держава передає частину своїх функцій. Обмежується влада національного уряду, держава в цілому як сукупність органів стає зовсім не обов'язковою, відповідно уряди мають все менше можливостей управляти своїми корпораціями. І в результаті цього держави втрачають свою національну ідентичність. Ослаблення національно-державного суверенітету й надалі триватиме і потребуватиме створення і розширення можливостей політичної дії на наднаціональному рівні. Зміни, які спричинила глобалізація, підштовхують до пошуку механізмів, які би урегулювали відносини, що виникають. Завдяки цьому, розширюються межі правового простору.

Проаналізувавши вищезазначене, можна виділити чотири головні ознаки глобалізації:

- 1) масовий і масштабний вихід соціальної, політичної та економічної активності за межі кордонів окремих держав на регіони й континенти;
- 2) зростаюча інтенсивність взаємозв'язків у сфері торгівлі, інвестицій, фінансів, міграційних і культурних процесів;

3) небувале до цього часу прискорення поширення ідей та інформації, обігу капіталів, переміщення товарів, міграції населення внаслідок розвитку всеосяжних систем транспорту та комунікацій;

4) стирання кордонів між місцевими й всепланетарними подіями.

Глобалізація стирає межі між державами та регіонами, створюючи нову, насправді інтернаціональну та міжконтинентальну мережу, в якій ідеї та інформація поширюється з стрімкими темпами.

Головним напрямком впливу глобалізації на право є його універсалізація, яка полягає у виробленні єдиних спільних базових принципів і інститутів права, усунення суперечностей між національними правовими системами. В свою чергу, право стає важливим інструментом глобалізації, оскільки відсутність єдиного правового поля, його недостатня сформованість гальмують процеси глобалізації в різних сферах формування і функціонування світового суспільства. Окрім того, право виступає головним ідеологічним підґрунтям глобалізації, який покликаний стримувати негативні сторони і наслідки глобалізації.

З швидким розвитком сьогодення, з технічним, науковим прогресом зростає й роль інформації абсолютно в усіх сферах. Зростаюча потреба сучасного суспільства в неперервному обміні інформацією неможлива без застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які стали одним з найважливіших показників розвитку стану економіки, якості життя населення, національної безпеки та ін. Швидкий розвиток мережевих технологій та телекомунікації значно розширили можливості використання ІКТ у всіх сферах життєдіяльності.

Все це викликало необхідність виділити питання регулювання всіх інформаційних відносин в окрему галузь права яка отримала назву інформаційне право.

Інформаційне право знаходиться в стадії становлення, тому зрозуміла розмаїтість понять і термінів у науковій літературі останніх років, за допомогою яких фахівці намагалися визначити його зміст, зокрема, від “комп’ютерного

права” до “телекомунікаційного права”. Всі ці терміни вибиралися, виходячи з об’єктів, у відношенні до яких виникли суспільні відносини, що потребують правового регулювання. Провідні вчені даної сфери визначили своє бачення даного терміну: Демкова М.С. [107] відзначає, що інформаційне право регулює інформаційні відносини, які виникають в сфері одержання, передачі, зберігання й використання інформації, юридичних режимів інформації різного змісту, користування банками й базами даних, інформаційних правовідносини, відповідальності. Демкова М.С. [107] також аналізує визначення «інформаційного права» стверджуючи що воно регулює відносини із приводу створення інформації (масової інформації).

Про інформаційне право як нову галузь права та навчальну дисципліну останнім часом йдеться у багатьох вітчизняних і зарубіжних публікаціях.

О.А. Баранов розглядає інформаційне право як галузеву юридичну науку: «інформаційне право — це галузева юридична наука, що вивчає сукупність норм права, що регулюють інформаційні відносини в суспільстві, які відносяться до інформаційної діяльності в цілому» [108].

На відміну від інших галузей права тут, крім традиційних методів, застосовуються також методи правової інформатики і правової кібернетики, що пояснюється необхідністю вивчення фізичних особливостей і властивостей об’єктів інформаційних відносин – інформації, інформаційних технологій і засобів їх забезпечення, інформаційних процесів. Це дозволяє встановлювати юридичні особливості і властивості об’єктів інформаційних правовідносин і здійснювати їх ефективне правове регулювання (у тому числі регулювання інформаційних відносин у віртуальному середовищі Інтернет, в системах електронного документообігу). Інформаційне право як міжгалузева юридична наука вивчає інформаційну сутність (інформаційну будову) права як складну соціальну систему. Актуальність дисципліни і необхідність її вивчення визначається ще й тим, що вона є правовим підґрунтям інформаційного

суспільства XXI століття, яке сьогодні активно формується в рамках міжнародного співтовариства.

Предметом інформаційного права є суспільні відносини та їх регулювання, які виникають, як безпосередньо з інформації, тобто з процесами її природи (сутності), так з процесами її отриманням (створенням), обробкою, зберіганням, поширенням тощо. Інформаційне право призначено бути регулятором суспільних відносин, які виникають під час поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу або на всіх стадіях обороту інформації. Тобто, саме інформаційне право встановлює правовідносини в інформаційній сфері (інформаційні відносини) та права і права і свободи у цій сфері. Інформаційне право є комплексною галуззю за методами правового регулювання, яка має точно окреслену сферу регулювання – інформація й інформаційна діяльність. Для цього вона використовує різні методи і засоби, які є в арсеналі системи права, а саме: конституційне регулювання; адміністративні засоби забезпечення особливостей інформаційної діяльності; залучення всіх регулюючих, контролюючих, примусових, стимулюючих методів з метою забезпечення дотримання законодавства і реакції держави на правопорушення. Комплексність інформаційного права полягає в тому, що воно регулює відносини, що виникають практично у всіх областях людської діяльності, пов'язаної з інформацією чи з діяльністю в інформаційній сфері

Вся система права — це сукупність чинних принципів і норм права, якій притаманні єдність, узгодженість, диференціація (поділ) і згрупованість норм у відносно самостійні структурні утворення (інститути, галузі та підгалузі права).

Усі суспільні відносини регулюються наступними галузями права:

конституційне право - галузь права, що становить собою сукупність юридичних норм, які закріплюють основи норм права, основні права, свободи, обов'язки, форму правління і форму державного устрою, організацію, спосіб і процедуру формування, концепцію і порядок діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та інституту виборів[26];

цивільне право - галузь права, яка включає в себе норми права, що регулюють майнові та особисті немайнові правові суспільні відносини між рівноправними суб'єктами права — фізичними та юридичними особами, територіальними громадами, державами та іншими суб'єктами публічного права. Предметом цивільного права є майнові та особисті немайнові відносини, так звані «цивільні відносини», засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників[27];

адміністративне право — це самостійна галузь права, за допомогою якої держава регулює суспільні відносини у сфері державного управління[28];

кримінальне право — одна з фундаментальних галузей права, законодавства, наука (доктрина) і навчальна дисципліна. Кримінальне право як галузь права — це система (сукупність) юридичних норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили[29];

господарське право — це галузь права, норми якої регулюють відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, пов'язаної із виготовленням та реалізацією продукції, виконанням робіт та наданням послуг для задоволення суспільних потреб та потреб окремих споживачів. Нормативною основою господарського права виступає господарське законодавство та багато інших галузей[30].

Майже усі ці галузі базуються інформаційних взаємовідносинах. Зі стрімким розвитком інформатизації, в майбутньому галузі права будуть піддаватись кардинальній трансформації.

Інформаційне право як система норм, що регулюють відносини в інформаційній сфері, має на меті дослідження інформаційної сфери як сфери правового регулювання суспільних відносин, виявлення об'єктів і суб'єктів інформаційних правовідносин, підготовку проектів нормативно-правових актів у галузі дії інформаційного права, оцінку ефективності проектів цих актів з використанням інформаційних технологій[31].

Висновки до розділу 1

Провівши дослідження, які були вивчені під час роботи над розділом «Роль та місце інформаційного права в системі права» можна зробити висновок, що наше сьогодення стрімко набирає обертів у розвитку.

1. Найголовніше сьогодні – це інформація, вона нас оточує всюди, вона є потужним важелем сьогодення, прогресу, розвитку, може виступати фундаментом для реалізацій та провадження ідей. З кожним днем інформація стає все більш важливою складовою діяльності людини, завдяки чому на ряду з економічним, соціальним, культурним простором сформувався й інформаційний простір, який часто протиставляють матеріальному світові.

Глобалізація, особливо глобалізація інформаційного простору, стирає кордони між державами та регіонами, створюючи нову, насправді інтернаціональну та міжконтинентальну мережу, в якій ідеї та інформація поширюється зі стрімкими темпами.

2. Враховуючи тенденції розвитку суспільства в Україні та, загалом, в світі, можна зробити висновок, що інформаційне право починає стрімко домінувати.

3. Усі галузі права в майбутньому будуть піддаватись кардинальній трансформації, відповідно до стрімкого розвитку та необхідності інформаційного права як окремої галузі права.

4. Для зменшення впливу на національну самоідентифікацію, збереження національного культурного спадку та ін. та, особливо, убезпечення від впливу свідомо неправдивої інформації на свідомість громадян, кожна держава повинна захищати свій інформаційний простір. Необхідно прийняти ряд законодавчих актів, забезпечити відповідними технічними засобами та звернути увагу на інформаційний обіг інформації між населенням

РОЗДІЛ 2

ВИТОКИ АКТУАЛЬНОСТІ ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

«Хто володіє інформацією, той володіє світом», - цей вислів якнайкраще відображає значущість інформації в сучасному світі, де інформація виступає одним з головних ресурсів.

Той, хто володіє інформацією має неабиякі переваги перед іншими, адже може використовувати її для досягнення своїх цілей.

Інформація – головний двигун прогресу, фундамент будь-якої діяльності, але поряд з тим інформація в силу своїх властивостей є не лише двигуном прогресу, але й поступово починає слугувати потужною зброєю.

Останнім часом забезпечення інформаційної безпеки стала одним із найважливіших напрямків інформаційної діяльності. Необхідність даного напрямку зумовлена низкою чинників. Передусім це ключова організаційно-управлінська та регулятивно-контрольна функція інформаційного чинника в сучасному суспільстві. Але пропорційна до збільшення ролі цього чинника зростають і можливі суспільно-небезпечні наслідки від протиправного втручання в інформаційні відносини і процеси. Крім того, в умовах сучасних глобалізаційних тенденцій Україна має бути спроможною адекватно відповідати на всі виклики та небезпеки, пов'язані з розбудовою глобального інформаційного суспільства.

Зокрема, глобалізація, як вже було наголошено в попередньому розділі, – це багатофакторний синергетичний процес зі створення глобальних, економічних, фінансових, комунікаційних і інформаційних мереж, які пронизують весь земний простір та інтегрують цивілізацію в єдину цілісну систему [32].

Глобалізація стирає кордони між державами та регіонами, створюючи

нову, насправді інтернаціональну та міжконтинентальну мережу, в якій ідеї та інформація поширюється з стрімкими темпами.

Економічна й культурна інтеграція є результатом процесу розповсюдження інформаційних технологій, систем і продуктів у всьому світі. Таким чином, можна припустити, що подальший розвиток планети відбуватиметься лише за умови розвитку глобального інформаційного суспільства.

Інформаційне суспільство – це якісно новий етап розвитку людства, в якому будь-яка людина за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій може отримувати, переробляти, розповсюджувати інформацію, а держава забезпечує високий рівень інформатизації всіх галузей.

Вивчаючи навколишній світ, людина постійно має справу з інформацією. Вона допомагає правильно оцінити події і в результаті прийняти найвигідніше рішення. Інформація також є найсильнішим засобом впливу на особистість і суспільство в цілому. Особа що володіє найбільшим обсягом інформації завжди знаходиться в виграшному положенні.

Завдяки впровадженню комп'ютерної техніки стало можливим отримувати, накопичувати, зберігати, обробляти та передавати інформацію у великих об'ємах та на великій швидкості.

З часом формування та розвиток трансграничних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж дозволило повністю стерти відстань між суб'єктами інформаційних відносин. Найвідомішою з таких інформаційно-телекомунікаційних мереж є Інтернет (сукупність взаємополучених комп'ютерних мереж), що суттєво еволюціонував з моменту своєї появи.

Сьогодні інформаційно-телекомунікаційні мережі інтегрують у єдиному інформаційному просторі всіх суб'єктів інформаційної діяльності. В існуванні інформаційно-телекомунікаційних мереж зацікавлені всі без виключення користувачі, оскільки вони отримують унікальні можливості миттєвого отримання чи передачі потрібної інформації, значно спрощуючи будь яку діяльність.

Наслідком вищезазначеного стає те, що інформація у різних її проявах набуває все більшого значення, стає потужним ресурсом, товаром.

За тлумачним словником, слово "ресурси" означає – допоміжні засоби (грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела прибутків тощо).

Вперше поняття «інформаційний ресурс» було визначено в українському законодавстві в Законі України «Про науково-технічну інформацію» [33].

Відповідно до Закону, інформаційний ресурс - «сукупність довідково-інформаційних фондів з необхідним довідково-пошуковим апаратом і відповідними технічними засобами зберігання, обробки і передачі, що є у володінні, розпорядженні, користуванні державних органів і служб науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, комерційних центрів, підприємств, установ і організацій».

Таким чином, був застосований комплексний підхід до формування поняття «інформаційний ресурс», згідно з яким останній складається з двох взаємопов'язаних елементів: безпосередньо інформації (сукупність довідково-інформаційних фондів) та певної інформаційної системи, що забезпечує користування цим ресурсом (довідково-пошуковий апарат і технічні засобами зберігання, обробки і передачі) [34].

Найбільш універсальне визначення інформаційного ресурсу міститься в Законі України «Про національну програму інформатизації». Згідно зі ст. 1 Закону, інформаційний ресурс - це сукупність документів в інформаційних системах [35].

Інформаційний ресурс – це інтелектуальний ресурс, фактор колективної творчості і головні труднощі в розумінні його природи і функцій полягають у розкритті механізму перетворення знань на силу, способів його впливу на матеріальні фактори прогресу. Але сам по собі інформаційний ресурс не є засобом впливу. інформаційний ресурс перетворює матеріальні базу, енергетичні і трудові фактори на спрямовує їх у задане русло заради для досягнення заданих цілей.

Через ресурси стало простіше ділитися та поширювати необхідну інформацію, це швидкий доступ до важливої інформації, це зв'язок з необхідними людьми. З розвитком соціальних мереж, які з самого початку створення соціальних мереж передбачало комунікативно - інформаційну функцію. Термін «соціальна мережа» з'явився задовго до появи Інтернету у 1954 році і означав тісні взаємовідносини між двома і більше людьми, а розвитком нових технологій Інтернет перекочував в наші мобільні телефони і смартфони. Все дало нам можливість практично весь час перебувати on-line.

Як і в усьому дані технології мають дві сторони. Якщо «+» тут очевидні, це і можливість буди на зв'язку та on-line 24 години, можливість роботи на відстані, а за допомогою мобільних додатків таких як: Viber, WhatsApp, Telegram, Skype ми можемо спілкуватись з необхідними нам людьми незалежно від їх місця знаходження.

На сьогодні Інтернет широко використовується більшістю країн світу. Статистичні дані приводить Саваневський М., так, наприклад, у Австрії близько 68% всього населення користується Інтернетом, у Естонії – 65,4%, а у Польщі – 52%. Розглядаючи Україну, необхідно наголосити на тому, що вона займає друге місце за кількістю користувачів Інтернету серед країн Центральної і Східної Європи [36].

Це середовище віртуалізації суспільства, користувачі можуть там ховатись під маскою нової особистості, вони думають, що відчують себе захищеними та проявляться як того бажають. Вони перестають буди соціалізованими в реальному суспільстві, їх життя існує лише в інтернеті. Контент web-сайтів ніким не контролюється, вона може подаватись неправдивою, загрозливою, миролюбовною або агресивною.

У сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві, де кіберпростір перетворюється на поле боротьби, вагомими загрозами інформаційній безпеці держави (і України, зокрема) є комп'ютерна злочинність, кібертероризм, кібервійни, які передбачають протистояння національних інтересів у просторі

Інтернету, застосування комп'ютерних та інтернет-технологій для нанесення шкоди супротивнику. Найчастіше технології кібервійни, кібертероризму спрямовані на сферу державної безпеки й оборони і становлять реальну загрозу суверенітету держави.

Проти України широко використовують сучасні технології негативних інформаційно-психологічних впливів, які стають загрозою українському національному інформаційному простору та суверенітету держави. Гарантування інформаційної безпеки України в умовах дестабілізованих негативних інформаційно-психологічних впливів та експансіоністської агресивної інформаційної політики Російської Федерації, потребує консолідації зусиль на усіх рівнях державної влади та громадянського суспільства [37].

Інформаційна безпека України - передбачений Конституцією України захист політичних, державних, громадських інтересів країни, загальнолюдських і національних цінностей. У першій частині статті 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки України проголошено «справою всього українського народу» [38].

У науковій літературі поки бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття «інформаційна безпека». Для одних воно відображає стан, для інших процес, діяльність, здатність, систему гарантій, властивість, функцію. Відтак постає необхідність в угрупованні напрямів визначення аналізованого поняття [39].

До прийняття Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» була відсутня норма, яка б містила дефініцію поняття «інформаційна безпека», враховуючи різницю між інформаційною безпекою та безпекою інформації. Так, В.К. Гасеський, В.А. Авраменко [40] визначають інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, який виключає можливість заподіяння їм шкоди через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або внаслідок поширення законодавчо забороненої чи обмеженої для поширення

інформації, у той час як О.Г. Додонов визначає інформаційну безпеку як стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує формування та розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства та держави [41].

Аналогічного погляду дотримується і інший російський дослідник І.М. Панарін, роблячи більший акцент на ролі політичної еліти, яка може протистояти інформаційному впливу. На його думку, інформаційна безпека - стан інформаційного середовища суспільства і політичної еліти, який забезпечує її формування і розвиток в інтересах керівництва країни, громадян і суспільства [42].

Дещо в іншому ракурсі трактує інформаційну безпеку А.А. Тер-Акопов, який репрезентує позицію другого напрямку. Під інформаційною безпекою він розуміє стан захищеності інформації, яка забезпечує життєво важливі інтереси людини [43].

У рамках даного напрямку існує визначення інформаційної безпеки як стану, тенденції розвитку, умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів і установ, при яких забезпечується збереження їх якісної з об'єктивними обумовленими інноваціями в ній, і вільне, відповідне власній природі і її функціонування. Ряд представників цього напрямку розглядають інформаційну безпеку як стан, який характеризується відсутністю небезпеки, тобто чинників і умов, які загрожують безпосередньо індивіду, спільноті, державі з боку інформаційно-комунікаційного середовища [44].

Прибічники такого підходу розглядають інформаційну безпеку як стан і процес захищеності особи, суспільства, держави від реальних або потенційних загроз. Водночас, на нашу думку, розглядати безпеку лише як стан є не зовсім точним, і не відображає динамізму як самої безпеки, так і тої системи, для якої безпека виступає як функція її подальшого розвитку та існування [44]. Такі науковці як Н.Р. Нижник, Г.Л. Ситник, В.Т. Білоус під інформаційною безпекою розуміють стан правових норм і відповідних їм інститутів безпеки, які гарантують постійну наявність даних для прийняття стратегічних рішень та захист інформаційних ресурсів країни [45]. Зацікавленість викликає робота таких

дослідників як О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов, які у своєму навчальному посібнику «Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації» визначають інформаційну безпеку як безпеку об'єкта від інформаційних загроз або негативних впливів, пов'язаних з інформацією та нерозголошення даних про той чи інший об'єкт, що є державною таємницею [46]. Вони також акцентують увагу на проблемі інформаційних війн, оскільки на сьогодні вона становить собою ефективний і цивілізований шлях колонізації однієї країни іншою та виділяють крім цього такі загрози інформаційній безпеці як розголошення інформації, яка становить державну таємницю, вплив засобів масової інформації на свідомість людини та суспільства, забезпечення державних організацій повною, достовірною і своєчасною інформацією, що необхідна для прийняття рішень, не інтегрованість України до світового інформаційного поля, недостатня кваліфікованість та активність українських інформаційних служб, використання інформаційних технологій, кримінал тощо. О.В. Литвиненко під інформаційною безпекою розуміє єдність трьох складових: забезпечення захисту інформації; захисту та контролю національного інформаційного простору; забезпечення належного рівня інформаційної достатності [47].

Цікавим та водночас дискусійним є визначення Б.А Кормича, який зазначає, що інформаційна безпека - це захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави [48].

Відповідно до точки зору В. Петрика, інформаційна безпека - це стан захищеності особи, суспільства і держави, при якому досягається інформаційний розвиток, технічний, інтелектуальний, соціально-політичний, морально-етичний, за якого сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди [49].

Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України» який нещодавно втратив чинність та нині діючий Закон України «Про національну безпеку», Доктрина інформаційної безпеки України не містять

визначення терміну «інформаційна безпека». Вперше визначення даного терміну з'явилося в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» - «інформаційна безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [50].

Дане визначення можна розглядати через систему трьох складових інформаційної безпеки

Перша складова - запобігання нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується.

Як загрози цієї групи можуть бути: недосконалість організаційної структури системи; нерозвиненість інформаційної інфраструктури; недосконалість нормативно-правових актів, нерозуміння в необхідній наявності повної, достовірної та своєчасної інформації, а також багато інших.

Аналіз цієї складової інформаційної безпеки дозволяє зробити висновок про те, що право на інформацію (свобода доступу до неї і свобода її поширення) є атрибутивною правом будь-якого суб'єкта інформаційних відносин. Тобто кожна людина, має мати не тільки право, а й можливість його реалізації, для отримання необхідної та в повному об'ємі інформацію з будь-якого джерела.

Для забезпечення даної складової необхідно вдосконалювати вітчизняне законодавство в наступних напрямках:

1. При створенні інформації: формування правових умов для забезпечення плюралізму, прозорості та конкурентності засобів масової інформації, сприяння журналістської діяльності, зокрема її незалежності;

вдосконалення правового регулювання створення та обігу інформації в електронній формі (електронних документів, книг, журналів і т. д.); врахування правових особливостей використання інтернет-технологій для поширення масової інформації; вдосконалення системи захисту авторських прав та інтелектуальної власності та ін.

2. При доступі до інформації: встановлення прозорого та простого доступу до публічної інформації; гармонізація протиріччя між правом на інтелектуальну власність і правом на доступ до інформації; забезпечення правових гарантій на доступ до суспільно важливої інформації та ін.

3. При поширенні інформації: формування правових умов для посилення конкуренції на ринках телекомунікаційних і поштових послуг; вдосконалення правового регулювання телебачення та радіомовлення з урахуванням переходу на цифрові технології і т. д.

Друга та третя складові - запобігання нанесення шкоди через негативний інформаційний вплив; запобігання нанесення шкоди через негативні наслідки застосування інформаційних технологій.

Як загрози даної складової можуть бути: поширення пропаганди, поширення неправдивої інформації через ЗМІ та інтернет ресурси, маніпулювання, а також сюди варто віднести інформаційні війни та ін.

Для забезпечення другої та третьої складових необхідно вдосконалювати вітчизняне законодавство в наступних напрямках:

1. Вирішення проблеми у визначенні юрисдикції, у випадках поширення обмеженої (забороненої) за допомогою інтернет технологій.

2. Удосконалення питань встановлення юридичної відповідальності суб'єктів інформаційних відносин за порушення вимог щодо обмеження поширення інформації, зокрема, це стосується інформації про особисте життя.

Інформація – це не тільки сила, що створює. Інформація у силу своїх властивостей є небезпечною апріорі. Особливо зараз, в період Інтернету, соціальних мереж та різноманітних додатків. Вплив інформації може здійснюватися через різні механізми її поширення, наприклад, такі як:

1. Пропаганда.

Взагалі пропаганда – це поширення певних ідей, поглядів чи ідеології. Найчастіше пропаганда є засобом поширення політичних ідей. Головним інструментом пропаганди є засоби масової інформації.

Г. Джовет та В. О’Доннел у своїй книзі “Пропаганда та переконання” визначають пропаганду як цілеспрямовані, систематичні спроби формувати сприйняття, маніпулювати свідомістю та спрямовувати поведінку в необхідний пропагандисту бік [51].

Хоча пропаганда завжди була невід’ємною частиною існування людського суспільства, першою науковою школою, що спеціалізовано досліджувала проблеми пропаганди, стала Американська асоціація політології, що почала системно вивчати пропаганду, яка застосовувалась під час Першої світової війни. Важливу роль у її розвитку відіграв Г. Лассуел. [52];

Лассуел виокремлював три основні типи пропаганди:

1. “Біла” пропаганда. Її основною характеристикою є те, що пропагандист діє відкрито і дозволяє порівняти пропагандистські тексти зі справжнім джерелом. Яскравим прикладом даного типу пропаганди є заяви президента, уряду, офіційного інформаційного агентства.

2. “Сіра” пропаганда. Пропагандист використовує для поширення матеріалів спеціально створені джерела чи забезпечує публікацію підготовленої інформації у незалежних засобах масової інформації.

Прикладом подібної “сірої” пропаганди може бути пропаганда через неурядові ЗМІ, неурядові організації тощо.

3. “Чорна” пропаганда. Пропагандист поширює матеріали від імені третьої особи, наприклад підпільної організації [53].

За твердженням французького дослідника другої половини ХХ ст. Ж. Доменака, під час здійснення пропагандистських кампаній зазвичай спираються на п'ять основних правил:

1. Правило спрощення інформації. Пропаганда орієнтується на найменш досвідчених членів аудиторії та їх емоційності, важливою вимогою є максимальне спрощення об'єкта пропаганди. Яскравим прикладом даного підходу можна вважати висловлення Р. Рейгана стосовно "імперії зла". Багатозначність і складні твердження принципово не придатні для пропагандистських текстів.
2. Правило перебільшення та спотворення. Створення позитивного (негативних) іміджу викликає необхідність гіперболізації певних рис об'єкта, акцентування на подіях, не обов'язково значних, але таких, що правильно висвітлюють поширювану ідеологію.
3. Правило оркестрування або замовчування. Як зазначав Й. Геббельс, "важливо не те, про що пишуть в газетах, важливо те, про що в них не пишуть". За матеріалами Р. Герценштейна, одним із основних прийомів геббельсівської пропаганди було саме замовчування. Подібні підходи широко використовують і сьогодні.
4. Правило переливання. Одне з важливих, проте неоднозначних правил Ж. Доменака полягає у відповідності пропаганди очікуванням і стереотипам аудиторії.
5. Правило спільності та зараження [54].

Ст. 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року вказує, що будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом [55].

Вказана норма у міжнародному праві з'явилась завдяки Радянському союзу у 1951 році. У цьому році Верховною Радою СРСР був прийнятий Закон про захист миру, що став логічним завершенням Всесвітнього конгресу

прихильників миру у Варшаві. На Конгресі був проголошений заклик до парламентів всіх країн про прийняття закону про захист миру.. Із включенням до Пакту статті 20 дана заборона набула статусу зобов'язання (*erga omnes*).

У Заключенні загального порядку, прийнятому Комітетом по правам людини ООН 1983 року, до статті 20 Пакту відзначається, що судячи зі змісту відповідної статті держави-учасниці повинні вжити необхідних законодавчих заходів, що забороняють дії, які у ній містяться. На думку Комітету, заборони, вказані статтею 20, поширюються на всі види пропаганди, що здійснюється з метою загрози чи акту агресії або порушення миру всупереч Статуту ООН [56].

Водночас положення п. 1 ст. 20 не забороняють підтримку суверенного права держави на самооборону та права народів на самовизначення чи незалежність згідно зі Статутом ООН [57].

Для того, щоб положення статті набули чинність, повинен існувати закон, в якому однозначно вказувалося б, що подібна пропаганда та протиріччя суперечать державній політиці, а також у якому передбачались би санкції за порушення у даній сфері.

Конструктивна пропаганда прагне донести до споживача ті або інші переконання в доступній формі та має на меті сприяти соціальній гармонії, злагоді, вихованню людей згідно із загальноприйнятими цінностями. Також позитивна пропаганда виконує виховну та інформаційну функції в суспільстві. Вона спрямована на інтерес тих, до кого скерована, і не обмежує коло зацікавлених осіб. Позитивна пропаганда не переслідує маніпулятивних цілей.

Якщо порівнювати ступінь імунітету до пропаганди будь-якого типу, то можна вказати на факт, що протистояти деструктивній пропаганді складно. Для протистояння об'єкту необхідно вміти аналізувати та оперувати фактами, піддавати аналізу всі вхідні дані та мати здатність до рефлексійного сприйняття, дослідження, оцінювання та аналізу. Але, на жаль, на сьогодні інформаційний простір вже настільки засмічений «інформаційним сміттям», що мало хто об'єктивно спроможний розмежовувати всі інформаційні потоки та відокремлювати, відсіювати факти.

На сьогодні суспільство не захищене від деструктивної пропаганди. Особливо вразливою соціальною групою виступає молодь, а серед молоді - студенти. Зараз, коли знайти правду практично неможливо, їхня психосоматична система сприйняття зовнішніх інформаційних потоків в силу віку та відсутності достатніх емпіричних знань не сформована та не здатна до об'єктивної оцінки, а соціальні мережі та загалом Інтернет-простір переповнений різноманітною інформацією. Таким чином, студенти стоять на роздоріжжі між інформацією та дезінформацією, істиною та суб'єктивними відомостями і судженнями. Молодь чує, бачить, читає, сприймає в будь-який можливий інший спосіб, але вона ще не здатна робити правильні висновки. Та, на жаль, серед молоді спостерігається тенденція до зниження активності щодо саморозвитку, студенти не бажають розвиватись, погодившись із споживацьким пасивним сприйняттям реальності.

2. Маніпулювання.

Засоби масової комунікації формують «масову» людину нашого часу. У той же час вони роз'єднують людей, витісняють традиційні безпосередні контакти, замінюючи їхнім телебаченням і комп'ютерами. У деяких дослідженнях наведені характерні риси такої «масової» людини. Там відзначається, що одночасне поширення суперечливих взаємовиключних суджень затрудняє адекватну орієнтацію, породжує байдужність і апатію, провокує некритичність, формує виникнення соціальної дезорієнтації: більше враження робить не аргументований аналіз, а енергійне, упевнене, нехай і бездоказове, твердження. Сприйняття формується не книжковою, як раніше, а екранною культурою. На цьому тлі відзначається зниження здатності до концентрації уваги.

«Масову» людину роблять імпульсивною, мінливою, здатною лише до відносно короткострокових програм дії. Вона часто віддає перевагу ілюзіям перед дійсністю. «Масова» людина, спрощена, усереднена, має підвищену навіюваність - стає тим бажаним об'єктом, свідомість якого виявляється наскрізь структуровано небагатьма, але наполегливо впроваджуваними в неї

твердженнями. Ці формули впливу, нескінченно транслуючись засобами інформації, утворюють деяку мережу з керуючих думок, установлень, обмежень, що регламентує і визначає її реакції, оцінки і, у кінцевому рахунку, поведінку [58].

На сьогодні однією з найбільших соціальних мереж є Facebook, а особливо після заборони низки популярних російських сайтів, зокрема, це соцмережі "Вконтакте" та "Однокласники" аудиторія Українська Facebook майже на чверть – на 1,5 млн користувачів [59]. Число активних користувачів Facebook на кінець грудня 2017 року склало 2,13 млрд користувачів.

Вагома аудиторія користувачів віртуального простору дає можливість проводити маніпуляційний вплив на свідомість людини без явного прояву. Інтернет користувачі піддаються маніпуляції навіть не помічаючи цього, наприклад через розміщені на сайтах разом з основною інформацією збоку з'являються невеликі інформаційні повідомлень або повідомлення з картинками, які можуть нести в собі недостовірну інформацію або чорного» піар тощо.

Маніпуляція - це не насильство, а спокуса. Перша й головна умова успішної маніпуляції полягає в тому, що в переважній більшості випадків значна частина громадян не бажає витрачати ні душевних і розумових сил, ні часу на те, щоб засумніватися в повідомленні.

Маніпуляція — вид психологічного впливу, який використовується для прихованого впровадження в психіку жертви цілей, бажань, намірів, відносин або установок маніпулятора, які не збігаються з актуально існуючими потребами жертви. Це приховане управління людьми та їх поведінкою[60].

По своїй сутності психологічний вплив представляє «проникнення» однієї особистості (або групи осіб) у психіку іншої особистості (або групи осіб). Даний вплив на психічний стан, думки, почуття і дії іншої людини здійснюється винятково за допомогою психологічних засобів (вербальних або невербальних). Психологічний вплив має зовнішнє (відносно реципієнта) походження і, будучи

сприйнятим ним, приводить до зміни конкретних психологічних регуляторів певної активності людини. При цьому сутнісними характеристиками категорії психологічного впливу виступають: структура психологічного впливу, етапи процесу психологічного впливу, стратегії психологічного впливу, мішені психологічного впливу, методи психологічного впливу, види психологічного впливу [61].

На думку вітчизняних і закордонних фахівців психологічний вплив підрозділяється на наступні види:

- інформаційно-психологічний,
- психогенний,
- психоаналітичний,
- нейролінгвістичний,
- психотронний,
- психотропний [62].

Інформація стає дедалі більш важливою у сучасному світі. Даному процесу сприяє глобалізація та перехід до інформаційного суспільства. Саме цей фактор впливає на більш широке застосування інформаційних засобів впливу задля отримання власної вигоди. Найпоширенішими сферами їхнього застосування є військова, політична та економічна. Так, у військовій існує необхідність створення позитивної підтримки населенням дій військовослужбовців, погіршення морально-психологічного стану противника, його дезорганізація, у політичній - це створення підтримки населенням влади, насадження ідеології, а в економічній - отримання переваги над конкуруючою компанією. Одним із основних методів досягнення цього є інформаційно-психологічний вплив [63].

К. С. Варивода зазначає, що інформаційно-психологічний вплив (ІПВ) - це вплив на свідомість та підсвідомість особистості й населення з метою внесення змін у їхню поведінку і світогляд. Базовими методами ІПВ, на думку науковця, є: переконання звернене до власного критичного сприйняття дійсності об'єктом впливу; навіювання, навпаки, спрямовується на суб'єктів, які некритично сприймають інформацію [64]. О. Г. Радзієвська вважає, що інформаційно-

психологічний вплив – це цілеспрямована дія інформації на свідомість та психіку людей (особистостей, груп) усвідомленого або неусвідомленого характеру за допомогою переконання, психологічного переформування або сугестії для формування певної системи уявлень, із метою зміни світоглядних та психологічних структур їхньої свідомості й підсвідомості, трансформації їхніх емоційних станів, стимулювання відповідних типів поведінки [65].

Як зазначає Брижко В.М., поняття «маніпуляція» означає набір способів прихованого управління, досить часто завдяки брехні, для досягнення односторонньої вигоди. Якщо узагальнити це явище, про що йдеться у роботах авторитетних дослідників, то можна виділити такі його головні ознаки :

- по-перше, це вид інформаційно-психологічної дії (не фізичне насильство, але може передбачати загрозу насильства). Мішенню дій маніпулятора є свідомість, психіка людини або колективу людей;

- по-друге, маніпуляція – це прихована дія, факт якої не повинен бути усвідомлений суб'єктом маніпуляції. Успіх гарантований тоді, коли той, хто піддається маніпуляції, вірить, що все те, що все відбувається, є дійсністю. Тому приховування інформації – обов'язкова ознака маніпуляції;

- по-третє, маніпуляція – це дія, яка вимагає майстерності. Є самородки, здібні до маніпуляції оточуючих за допомогою доморослих засобів. Але розмах їх дій невеликий, обмежується сім'єю, бригадою або бандою. Якщо ж ідеться про суспільну свідомість, про політику то, як правило, до розробки акції притягуються фахівці або хоча б спеціальні знання, що беруть з літератури. Оскільки маніпуляція свідомістю вкрай потрібна, з'явилися спеціальні працівники, виникла система підготовки професійних кадрів та відповідна література [66].

Феномен брехні практично завжди розглядається в контексті соціального середовища. Компонент, що створює сенс, кінцевий результат і мета

суб'єкта, якій діє за допомогою брехні, оцінюється з позицій конкретного соціуму. Існує цілий ряд видів професійної діяльності: дипломатія, політика, лікарська практика, військове мистецтво, операції спецслужб, деякі експерименти в психології тощо, в ході яких суб'єкти діяльності приховують свої наміри, цілі, застосовують різні прийоми і маніпулюють людьми, як об'єктами дії. При цьому обман противника на війні – це «військова хитрість», приховування інформації лікарем від пацієнта – «обман у порятунку», таємна операція спецслужб – «оперативна комбінація», приховування планів державними діячами від інших правителів або від власного народу – дипломатія, політика тощо. Справа не тільки в благозвучності термінів. Передбачається, що суб'єкти названих структур, на відміну, наприклад, від шахраїв діють не у власних інтересах, а виконують певне замовлення і спираються на мораль окремого соціуму, заради інтересів якого здійснюється маніпулювання об'єктом дії, включаючи прийоми і методи обманного змісту.

Вже поняття «текст» – це від латинського «тканина», «зв'язок», звідси поняття – «текстура», що передбачає спільність слів і жестів, скріплених безліччю зв'язків. А «контекст» – набагато ширша спільність, в якій текст, жести та міміка обов'язково мають приховані зв'язки. І розуміння тексту залежить від того, як глибоко і широко можна ці зв'язки уловити та зрозуміти. Успіх цієї справи визначається знанням, умінням, волею і творчими здібностями.

Яка задача людини, що, не бажаючи бути пасивною жертвою маніпуляції, робить маленьке дослідження у дусі герменевтики – намагається дати свою інтерпретацію словам і вчинкам. Вона полягає в тому, щоб відтворити в думці реальний контекст повідомлення і різними способами вбудувати в нього почуте або побачене. Це потребує інтелекту для відбору та порівняння істотних ознак тезисів та пояснень, мужності і свободи волі, адже потрібно на час скинути тягар авторитету, яким часто

володіє відправник повідомлення. Потрібно шукати інтерес. Недаремно ще стародавні римляни говорили – «шукай, кому вигідно» [66].

Люди в своєму підході до сприйняття відомостей починають з того, що прагнуть вловити логіку автора, до пори відставляючи убік свої власні версії. Якщо вони знаходять в цій логіці вади і в автора повідомлення «кінці з кінцями не в'яжуться», тут вони і починають створювати та інтерпретувати контексти свої версії, приміряючи до них запропоновану версію.

Що стосується аналізу змісту інформації на предмет виявлення ознак брехні, то в роботі визначаються деякі з їх основних ознак:

- суперечність інформації, зібраної з даного питання. Брехню важко продумати у всіх деталях, тому брехун прагне запам'ятати те, що вважає важливішим серед обставин. Деякі обставини взагалі ним не беруться до уваги. Основний прийом виявлення – уточнення фактів, з акцентом на їх деталізацію;

- неконкретність відомостей, ухилення від відповіді на пряме запитання. Причина – виклад того, що не було пережито і тому лише поверхнево закріпилося в пам'яті;

- надмірна, нарочита точність опису подій (особливо віддалених за часом) - наслідок заучування наперед підготовлених відомостей;

- збіг у деталях повідомлень декількох опитуваних. Люди, які спостерігали одну і ту ж подію, не дають їй однакових описів. Це має декілька причин: індивідуально-психологічні відмінності сприйняття, відмінності в точках спостереження за подіями тощо;

- відсутність в описі неістотних подробиць і деталей. Вигадане минуле пасивне, штучне, не пережите суб'єктом. Єдина мета конструювання такого «минулого» – введення в оману, що і призводить до однобічного

опису і селекції деталей. Зникають неістотні “добавки”, типові при реальному переживанні схожих подій;

- різне (необумовлене нічим) пояснення одних і тих самих подій на різних етапах спілкування. Трансформація пояснень викликана тим, що людина забуває деталі своїх минулих вигаданих пояснень, і це змушує її давати нові тлумачення;

- виключно позитивна інформація про самого себе (посилання на свою незацікавленість) і відсутність сумнівів у трактуванні подій. Правдиві люди звичайно не приховують виникаючі у них сумніви в поясненні деяких фактів;

- настирне, нав’язливе повторення будь-яких тверджень (не обумовлене нейтральними причинами). Східне прислів’я – ти сказав мені вперше, і я повірив; ти повторив – і я засумнівався; ти сказав утретє – і я зрозумів, що ти брешеш;

- «проговори» (обмовки) в ході спілкування, тобто мимовільне повідомлення достовірної інформації як наслідок конфліктного суперництва в свідомості людини правдивих і помилкових варіантів пояснення або опису події;

- нетипові для даної людини (з урахуванням рівня загального розвитку й освіти) вирази, терміни і фразеологізми – результат заучування;

- слабкість емоційного фону висловів – правильніше говорити про неадекватність емоційного фону особистому ставленню до події, оскільки, окрім схемної безликовості і емоційної блідості, може зустрічатися нарочита емоційність [66].

В сучасних умовах поширеного маніпулювання свідомістю людини, яке є складовою частиною інформаційних операцій та війн, підвищення ефективності управління має передбачати наявність не тільки

розпорошених по законодавству доктринальних положень щодо інформаційної політики, а й необхідність у застосуванні науково-методологічних підходів до систематизації дуже значної кількості різних актів та, одночасно, в удосконаленні нормативно-правової бази інформаційної сфери. Мова про актуальну потребу у створенні цілісної системи інформаційного законодавства України, яка відповідає принципам і основоположним приписам європейських правових стандартів, вироблених історією світової цивілізації.

3. Одним з впливових чинників, які впливають на актуальність питань забезпечення інформаційної безпеки є розробка та широкомасштабна не впровадження технологій **інтернет речей**.

Феномен Інтернет речей (скорочено – IP або Internet of Things (англ.) (скорочено – IoT), який отримав таку назву 18 років тому, потужно увійшов в життя сучасного суспільства, демонструючи вражаючі результати у всіх нових сферах проникнення технологій IP. Інтернет речей – одна з найпопулярніших концепцій в сучасній футурології. І більш того, одна з тих небагатьох, що вже перестають бути концепціями і втілюються в життя.

Функціональні елементи, що складають технологічну структуру IP, мають надзвичайно малі розміри і гранично мале енергоспоживання, що дозволяє розміщувати їх всередині промислових виробів, окремих товарів, побутових предметів, одягу взуття, паспортів, кредитних карт, розміщувати на транспортних засобах, тваринах, рослинах, людях тощо.

Сучасний стан технологій IP дозволяє сформувати дуже широкий спектр можливостей для надання різнобічних послуг і проведення різних робіт. На основі використання технологій IP, включаючи мережу Інтернет, вже сьогодні стає можливим або без участі людини, або з мінімальною її участю: доставка вантажів транспортом; виробництво в повному циклі (комплектуючих деталей, меблів, автомобілів, одягу або продуктів); вирощування тварин, рослин, овочів, прибирання (квартири, торгівельні центри офіси або міські квартали);

забезпечення комфортних умов проживання (розумний будинок, розумне місто, розумний транспорт тощо); юридичні послуги (складання простих позовів тощо).

Таким чином, можна констатувати факт значного збільшення кількості суспільних відносин, пов'язаних з наданням послуг або проведенням робіт, які реалізуються за допомогою технологій IP або на основі використання цих технологій. Безсумнівно, така ситуація є каталізатором підвищення інтересу до проблеми визначення дефініції терміну «Інтернет речей» в юридичній конотації.

Висловлюючи думку багатьох дослідників, Алан Лучес з ITU (International Telecommunication Union) вважав, що загальноприйнятого визначення терміна «Інтернет речей» не існує, проте він може розглядатися як можливість речей і людей дистанційно взаємодіяти через Інтернет в будь-який час завдяки конвергенції різних технологій [67].

Чим обумовлено активний розвиток Інтернет-проектів і технологій IP? Причин на це дві: можливості економії різних ресурсів та перспективи в бізнесі [68].

Перша з них виходить з прагнення економити фізичні і економічні ресурси: здоров'я, сили та час людей, електроенергію, воду. Друга причина визначається прагненням різних фірм підключитися до багатомільярдного і перспективного бізнесу, який надає можливості диверсифікаційних змін і оптимізації бізнес-процесів, про що йдеться, зокрема у [69].

Сьогодні різних інформаційних технологій IP досить багато. Ось деякі їх моделі.

IP для будинку (технології “розумний будинок”). Передбачає можливість віддаленого керування за допомогою Інтернет-технологій побутовими приладами, віддалений моніторинг і управління, зокрема програмованого, системами освітлення, опалювання, кондиціонування, медіапристроями, протипожежними системами, кухонними пристроями і ін. Для цього використовують різні пристрої та датчики – спеціалізовані контролери, датчики

вогкості повітря, температури, руху, які допомагають збирати інформацію, обробляти її і передавати дані, за допомогою Інтернет та радіо-технологій.

Сьогодні великі компанії, такі як Cisco і IBM, працюють з університетами та громадськими організаціями для розроблення систем управління транспортом, використання енергії, збором та переробкою відходів, правоохоронними органами, щоб зробити їх ефективнішими і поліпшити життя громадян [70].

Концепція “розумного міста” набуває популярності і в Україні. Так, у Львівській міській раді створено відділ розумних сервісів, який у 2017 р. запланував реалізацію таких проектів у межах впровадження концепції “розумного міста” [71]: розумне освітлення – система освітлення, яка працює з врахуванням погодних умов: система управління самостійно визначатиме час увімкнення освітлення ввечері чи під час появи туману. Проект “розумного освітлення” передбачає оснащення ламп датчиками, які реагуватимуть на рух людей та автомобілів; модернізовані зупинки, – які надаватимуть можливість підзарядити портативні носії, доступ до мережі Інтернет за допомогою технології Wi-Fi, а також карту з зображенням місця перебування транспорту та іншу, необхідну для пасажирів інформацію; розумні світлофори та транспорт, – які дадуть змогу відслідковувати рух громадського транспорту завдяки онлайн-платформі. Для водіїв передбачено реалізацію “зелених коридорів”: коли водій знатиме режим роботи світлофорів та рекомендовану швидкість руху, що уможливить зменшити витрати пального та забруднення довкілля.

ІР для медицини. Для діагностики вже застосовуються методи телемедицини, коли є зв’язок з лікарем, поліклінікою або лабораторією, що знаходяться в іншому районі [69]. Розроблені протези кінцівок, керовані за допомогою сигналів мозку. Існують бездротові пристрої, які дозволяють паралізованим пацієнтам керувати телевізорами, комп’ютерами та інвалідними кріслами [72].

Українські споживачі ознайомлені з приладами, що концептуально належать до Інтернету речей завдяки пристроям, які використовують у побуті: фітнес-браслети, смарт-годинники, “розумні окуляри” тощо.

Серія розумних годинників Pebble та Apple Watch також має своїх прихильників в Україні. Багато в чому вони повторюють функціонал фітнес-браслетів, однак мають більші можливості за рахунок операційної системи і, звісно, більшого дисплею. Ціна таких пристроїв, відповідно, теж вища. Так чи інакше пристрої, які ми використовуємо, вже досить давно не викликають подиву, а розвиток технологій, які в них використовуються, однозначно приведе до збільшення їх використання мешканцями нашої країни [73].

Не стоять осторонь сучасних розробок і вітчизняні компанії. Так, відомою на увесь світ стала розробка львівської компанії Smart Atoms – LaMetric. LaMetric – це мультифункціональний діодний дисплей, який уміє відображати час, оповіщення з соцмереж і пошти, дані про погоду і навіть здоров'я користувача, завдяки синхронізації з додатками на зразок Google Calendar, CrossFit, Apple Store, IFTTT і т.д. У пристрій також вбудований таймер, секундомір і безліч інших функцій. Потрібно зауважити, що збір коштів на реалізацію цього проекту відбувся на платформі Kickstarter у серпні 2014 р. і є рекордним для українських представників – на його реалізацію вдалося зібрати \$ 370.000) [74].

В умовах домашнього використання технологій IP кожен датчик, підключений до мережі – це не тільки величезні можливості. Коли нові інформаційні технології розміщуються на тому або іншому предметі, який раніше не був “розумним”, виникають проблеми, яких раніше не було. Несанкціонований доступ до системи подачі повітря або до регулювання температури в приміщенні, “розумні” дверні замки, сигналізації, автомобілі, телевізори – всі ці та інші пристрої можуть бути використані не так, як їх було запрограмовано. І якщо з “розумними” лампочками ситуація не дуже критична, то, коли мова заходить про захист персональних даних, медичне устаткування, смарт-автомобілі тощо, картина стає іншою [75]. При цьому, що більше пристроїв з IP будуть з'єднані між собою, то більше можливостей буде у хакерів для злому будинків і збору інформації, що цікавить їх.

Сьогодні практикується імплантація датчиків всередину тіла людини, які можуть автоматично передавати медичну інформацію на видалені сервери.

Ці дані надалі аналізуються за допомогою технології постачальника, і, нерідко, спільно з третіми сторонами. Хоча така діяльність несе певну користь всім зацікавленим, проте, для суб'єкта персональних даних стає дедалі відстежувати і контролювати те, де і як вони зберігаються, ким і коли використовуються, і з якою метою [76].

Як одна з основних проблем Інтернету речей можна віднести безпеку і захист персональних даних. Технології IP значно посилюють ризики порушення конфіденційності персональних даних внаслідок того, що вони передбачають накопичення, циркулювання і використання великого територіально і технологічно розподіленого обсягу інформації (даних) про конкретну людину. Це викликає цілком закономірні питання про надійність зберігання таких даних та забезпечення їх захисту від несанкціонованого використання.

Як наголошують вітчизняні спеціалісти, впровадження автоматизованих інформаційних систем, телекомунікаційних мереж, баз, банків даних спричинює не тільки позитивні, але й негативні наслідки, а саме нові форми несанкціонованого доступу до інформації або ж комп'ютерні злочини, об'єктом яких є суспільні відносини по забезпеченню безпеки комп'ютерної інформації, інформаційних систем та комп'ютерних мереж [77].

Як свідчить практика, в тому числі і вітчизняна, процес отримання персональних даних перетворюється на сьогодні в окремий вид діяльності (по сучасному, - бізнес), метою якого є збір, обробка та поширення персональних даних на комерційних засадах. Наприклад, за оцінками експертів, світовий ринок персональних даних досягає 3 млрд. доларів [78]. Відомості про людину, її матеріальний стан, особисте життя та інша приватна інформація реалізуються на дисках, розміщуються у Інтернеті тощо і без особливих обмежень є доступними для будь-кого. При цьому принагідно зазначити, що бюджет держави від згаданої вище комерції нічого не одержує.

У разі відсутності чіткого механізму детального регулювання питань збирання, використання і знищення персоніфікованої інформації (наприклад, при здійсненні негласних оперативно-розшукових заходів, а також за відсутності

законних гарантій відновлення обмежених під час правоохоронної діяльності прав громадян) існує, як вказують науковці, ризик або загроза порушення права на приватність такої інформації [79].

За Законом України “Про інформацію” до конфіденційної інформації про фізичну особу, належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження [1].

Таким чином, можна припустити, що вказані норми передбачають, що не всі відомості про фізичну особу носять характер конфіденційної інформації.

Дещо, по-іншому регулюються відповідні питання Законом України «Про захист персональних даних», за яким персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [80]. Для порівняння, за згаданою Конвенцією Ради Європи від 28 січня 1981 р. “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних”, персональні дані – це інформація, що стосується конкретної або такої, яка може бути ідентифікована, особи.

Висновки до розділу 2:

На підставі (основі) наведеного вище можна зробити наступні висновки щодо витоків актуальності питань забезпечення інформаційної безпеки:

1. Питання інформаційної безпеки полягають у самій інформації, а точніше, у властивостях інформації.

Самою головною властивістю інформації є її вплив на людину, причому не лише на рівні свідомості, а й, що найстрашніше, на рівні підсвідомості.

2. Наслідки науково-технічного прогресу в інформаційній сфері, які обумовили більшу доступність до інформації, розробку та впровадження широкого діапазону інформаційних технологій, привели до можливості суттєвого розширення різноманітності використання властивостей інформації.

3. Глобалізація інформаційного простору у сукупності з результатами науково-технічного прогресу в інформаційній сфері стала каталізатором стрімкої появи нових викликів та загроз для людини, суспільства з боку формування та використання певного роду інформації. З'явилися та укоренилися такі поняття як, «інформаційний простір», «інформаційний вплив», «інформаційна операція», «інформаційна війна», «інформаційна зброя» та «інформаційна безпека» тощо. Сучасний інформаційний простір перетворився у арену вирішення внутрішніх, регіональних, міжнаціональних, релігійних, міжнародних та глобальних конфліктів, як й «земля», «море», «повітря», «космос».

РОЗДІЛ 3

ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Широке застосування і розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж сприяло підвищенню ролі інформації і формуванню нового ресурсу забезпечення діяльності людини, суспільства і держави – інформаційного ресурсу. Ці процеси привели до трансформації сформованих, традиційних для права соціальних відносин і появи нових відносин, що відображають особливі умови і правила поведінки різних суб'єктів в е-середовищі. Поруч з реальним світом виник світ віртуальний. Поява е-середовища, як якісно нової сфери волевиявлення людей, привела до необхідності нового погляду на упорядкування суспільних інформаційних відносин і, одночасно, стала необхідність систематизації всього інформаційного законодавства, а також, вироблення єдиної державної інформаційної політики. Саме у зв'язку з цим почалася формуватися нова галузь законодавства – інформаційне право, як публічно-правова основа суспільних інформаційних відносин, що складаються під впливом реальних умов і процесів е-середовища. [81].

Інформаційне право є відображенням суспільних інформаційних відносин та системно утворюючим фактором інформаційного суспільства, яке формується у всіх розвинутих країнах за допомогою глобальних інформаційно-комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж. Його базу складає національне інформаційне законодавство як система нормативно-правових актів, спрямованих на упорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері. [82].

Відмінною рисою інформаційного права можна вважати наявність особливих об'єктів правовідносин, мало вивчених, а вірніше, майже не вивчених.

Воно потребує дослідження інформаційні сутності права (без правових норм, що є інформаційними об'єктами, право взагалі не існує), проблем уніфікації і кореляції (систематизації) термінологічної бази, оборотоздатності інформації у зв'язку з інформаційною діяльністю у віртуальному середовищі тощо.

Як вже було досліджено в попередніх розділах присвячених інформаційному праву та інформаційній безпеці можна зробити наступні висновки:

Інформаційне право - це повна сукупність юридичних норм і інститутів, які охороняються державою та регулюють суспільні відносини, що мають місце в процесі створення, розповсюдження, використання, збереження і утилізації (знищення) інформації, а також що мають місце в процесі функціонування суб'єктів інформаційної інфраструктури, надання інформаційних послуг і виконання робіт в інформаційній сфері, використання інформаційних технологій і ресурсів і забезпечення інформаційної безпеки [109 с. 37].

Предмет інформаційного права – це повна сукупність інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, які регулюються нормами інформаційного права [109 с.25].

Предмет інформаційного права - це інформаційні відносини і інформаційно-інфраструктурні відносини або іншими словами суспільні відносини, що мають місце в процесі створення, розповсюдження, використання, збереження і знищення (утилізації) інформації, а також що мають місце в процесі функціонування суб'єктів інформаційної інфраструктури, надання інформаційних послуг і виконання робіт в інформаційній сфері, використання інформаційних технологій і ресурсів і забезпечення інформаційної безпеки.

Таке визначення предмету правового регулювання дозволяє сформулювати нову парадигму в інформаційній сфері:

– правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з оборотом інформації, інваріантне (що не залежить) від тих технологій, які при цьому використовуються;

– правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням обороту інформації інваріантне (що не залежить) від виду і типу інформації.

Запропонована нова парадигма правового регулювання в інформаційній сфері дозволяє виділяти повну множину однорідних за змістом суспільних відносин, пов'язаних або із оборотом інформації (створення, поширення, використання, зберігання та знищення), або із забезпеченням цього обороту інформації (інформаційно-інфраструктурні відносини).

Наявність можливості виділяти повну множину однорідних за змістом суспільних відносин в інформаційній сфері дає потенціальні підстави для:

– створення системного, несуперечливого, повного комплексу нормативно-правових актів як у конкретному сегменті інформаційної сфери, так і в інформаційній сфері в цілому;

– виключення перехресного регулювання різних сфер діяльності та забезпечення системної і повної автономізації діяльності регуляторних органів;

– реалізації принципу: один вид діяльності - одна ліцензія (одна реєстрація).

Інформаційна безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Предметом інформаційної безпеки є визначення базових закономірностей механізмів злочинної діяльності в інформаційній сфері на основі використання притаманної лише інформації властивості, як впливу на людину не лише на рівні свідомості, а й, саме головне, на рівні підсвідомості.

Завданням інформаційної безпеки є запобігання правовими шляхами, негативних інформаційних впливів на людину як на рівні свідомості, так і на рівні підсвідомості за допомогою спеціальних засобів, прийомів та методів,

розроблених на основі пізнання таких закономірностей, досягнень природничих, технічних та інших наук. Вона складає основу формування спеціальних знань для здійснення професійної діяльності за обраною спеціальністю в умовах інформаційного (цифрового) суспільства. З урахуванням спрямованості та темпів науково-технічного прогресу, в т.ч. і в інформаційній сфері, питання забезпечення інформаційної безпеки, без перебільшення, є надзвичайно важливими з точки зору подальшого існування людства.

Таким чином:

Інформаційна безпека є невід'ємною складовою інформаційного права. З іншого боку відмінності між ними полягають в частині суспільних відносин (суспільному поводженні), які потребують захисту в поширені інформації, проте, не регулюються інформаційним правом, але в свою чергу знаходяться в площині інформаційно-інфраструктурних відносин.

Забезпечення інформаційної безпеки дозволяє зробити висновок про те, що поняття «забезпечення інформаційної безпеки» включає об'єкти інформаційної безпеки, загрози об'єктам інформаційної безпеки та діяльність по захисту цих об'єктів, засновану на сукупності сил, засобів, способів і методів забезпечення інформаційної безпеки.

Головними цілями діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки є ліквідація загроз об'єктам інформаційної безпеки та мінімізація можливого збитку, який може бути нанесений внаслідок реалізації даних загроз.

Загроза – одне з ключових понять у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Загроза об'єкту інформаційної безпеки є сукупність факторів і умов, що виникають у процесі взаємодії різних об'єктів (їх елементів) і здатних чинити негативний вплив на конкретний об'єкт інформаційної безпеки. Негативні впливи розрізняються за характером завдання шкоди, а саме: за ступенем зміни властивостей об'єкта безпеки і можливості ліквідації наслідків прояви загрози. До найбільш важливих властивостей загрози відносяться вибірковість, передбачуваність та шкідливість. Вибірковість характеризує націленість загрози на нанесення шкоди тим чи іншим конкретним властивостям об'єкта безпеки.

Передбачуваність характеризує наявність ознак виникнення загрози, що дозволяють заздалегідь прогнозувати можливість появи загрози і визначати конкретні об'єкти безпеки, на які вона буде спрямована. Шкідливість характеризує можливість нанесення шкоди різної тяжкості об'єкту безпеки. Шкода, як правило, може бути оцінена вартістю витрат на ліквідацію наслідків прояви загрози або на запобігання її появи. Необхідно виділити два найбільш важливих типу загроз: намір завдати шкоди, яке з'являється у вигляді оголошеного мотиву діяльності суб'єкта; можливість нанесення шкоди - існування достатніх для цього умов і факторів. Особливість першого типу загроз полягає в невизначеності можливих наслідків, неясності питання про наявність у загрозового суб'єкта сил і засобів, достатніх для здійснення наміру. Можливість нанесення шкоди полягає в існуванні достатніх для цього умов і факторів. Особливість загроз даного типу полягає в тому, що оцінка потенціалу сукупності факторів, які можуть слугувати перетворенню цих можливостей і умов на шкоду, може бути здійснена тільки власне суб'єктами загроз. Між загрозою і небезпекою нанесення шкоди завжди існує стійкий причинно-наслідковий зв'язок. Загроза завжди породжує небезпеку. Небезпеку також можна представити як стан, в якому знаходиться об'єкт безпеки внаслідок виникнення загрози цьому об'єкту. Головна відмінність між ними полягає в тому, що небезпека є властивістю об'єкта інформаційної безпеки і характеризує його здатність протистояти прояву загроз, а загроза – властивістю об'єкта взаємодії або знаходяться у взаємодії елементів об'єкта безпеки, які виступають як джерело загроз. Поняття загрози має причинно-наслідковий зв'язок не тільки з поняттям небезпеки, а й з можливою шкодою як наслідком негативної зміни умов існування об'єкта. Можлива шкода визначає величину небезпеки.

До визначення поняття інформаційна інфраструктура існує декілька підходів. Марк Порат [110], як альтернативу, ввів поняття «інформаційної економіки», Х.М. Кібідж у праці «Інформаційна дилема» [111] визначає інформаційну інфраструктуру як сукупність трьох чинників: виробництво обчислювальної техніки, формування програмного забезпечення та надання

інформаційних послуг. Існують й інші трактування категорії «інформаційна інфраструктура». Зокрема, інформаційна інфраструктура (англ. information infrastructure) розглядається як комплекс програмно-технічних засобів, організаційних систем та нормативних баз, який забезпечує організацію взаємодії інформаційних потоків, функціонування та розвиток засобів інформаційної взаємодії та інформаційного простору країни або організації. Більш ширшим є поняття «інформаційно-комунікаційна інфраструктура» (Information and communication infrastructure), яке трактується як сукупність територіально розподілених державних і корпоративних інформаційних систем, ліній зв'язку, мереж і каналів передачі даних, засобів комунікації й управління інформаційними потоками, а також організаційних структур, правових та нормативних механізмів, що забезпечують їх ефективне функціонування [83].

Важливою складовою формування та ефективного функціонування інформаційної інфраструктури будь-якої країни є конструктивна державна інформаційна політика, яка має стимулювати розвиток інформаційної галузі. Для України, як держави, що прагне інтегруватись у глобальний інформаційний простір, необхідно сформувати інформаційну інфраструктуру, яка б відповідала європейським та міжнародним стандартам та забезпечувала інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку держави. Нормативно-правове регулювання інформаційної сфери України, однозначно, потребує вдосконалення та суттєвої адаптації до світових та міжнародних стандартів. Однак, варто відзначити, що в окремих законодавчих документах відображено прагнення держави інтегруватись у світовий та європейський інформаційний простори. Йдеться про Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [21], Концепцію розвитку державної інформаційної інфраструктури України [84], Концепцію Національної інформаційної політики України [85]. Метою цих нормативно-правових документів є створення правових, економічних і організаційних умов для формування в Україні розвинутого інформаційного суспільства, формування та розвиток ефективної інформаційної інфраструктури та новітніх засобів зв'язку для збирання,

зберігання, використання та поширення інформації, що, у свою чергу, зумовлює інтеграцію України у Європейський та глобальний інформаційний простори, сприяє посиленню ролі ЗМІ в утвердженні позитивного іміджу України на міжнародному рівні та забезпечує збереження вітчизняної інформаційної продукції, культурних і духовних цінностей України, їх ідентифікацію у світовому інформаційному просторі.

Як зазначається у Концепції розвитку державної інформаційної інфраструктури України, Державна інформаційна інфраструктура України – інтегрована сукупність телекомунікаційних та інформаційних об'єктів інформаційного простору України, що характеризуються: технічною простотою та загальною доступністю до інформаційних і телекомунікаційних об'єктів шляхом використання спеціалізованих інформаційних засобів; гарантованістю якості обслуговування й захисту інформації при використанні об'єктів інфраструктури; можливістю доступу до інфраструктури у будь-який момент; широким вибором інформаційних послуг, функціонуванням інформаційних технологій на основі єдиних стандартів за загальними принципами управління; доступом до ресурсів глобальної та європейської інформаційних інфраструктур [86]. Формування та розвиток державної інформаційної інфраструктури має бути спрямоване на максимально повне задоволення інформаційних потреб громадян, суспільства і держави у всіх сферах діяльності; на забезпечення систематичного поповнення, надійного збереження та захисту інформаційних ресурсів; ефективне використання інформаційних ресурсів в діяльності державних підприємств, органів державної влади та місцевого самоврядування, а також забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки України.

Для України, як держави, що обрала європейський вектор зовнішньої політики, важливими та першочерговими завданнями щодо формування та розвитку державної інформаційної інфраструктури є: вдосконалення нормативно-правової бази щодо врегулювання суспільних відносин в процесі формування та використання інформаційних ресурсів, розмежування прав володіння і розпорядження інформаційними ресурсами; створення комплексної

системи формування та розвитку державної інформаційної інфраструктури з урахуванням питань стандартизації щодо термінології, функціональної структуризації, інформаційного обладнання, мережевої інфраструктури, програмного забезпечення; системно-технічна інтеграція державної інформаційної інфраструктури з європейською та глобальною інформаційними інфраструктурами із забезпеченням вимог щодо інформаційної безпеки держави; організація державної реєстрації державних інформаційних ресурсів; розподіл функцій між центральними та місцевими органами виконавчої влади; залучення виробників інформаційних ресурсів різних форм власності до участі в формуванні державних інформаційних ресурсів; інвентаризація державних інформаційних ресурсів та їх облік як державного майна; організація служб державного нагляду у сфері створення та використання державної інформаційної інфраструктури; забезпечення інформаційної безпеки державних інформаційних ресурсів [87].

Таким чином, можна зробити висновок, що **інформаційно-інфраструктурні відносини** – це суспільні відносини, які мають місце в процесі забезпечення обороту інформації, тобто пов'язані з функціонуванням суб'єктів інформаційної інфраструктури, із наданням інформаційних послуг і виконанням робіт в інформаційній сфері, із виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, із використанням обмежених ресурсів, із забезпеченням інформаційної безпеки.

Вся сукупність інформаційно-інфраструктурних відносин може бути поділена на певну кількість підмножин підмножини суспільних відносин, а саме такі:

1. Суспільні відносини, пов'язані із функціонування (життєвим циклом існування) суб'єктів інформаційної інфраструктури поділяються на наступні групи суспільних відносин, які мають місце в процесі:

- створення суб'єктів;
- отримання ліцензій і дозволів;

- здійснення діяльності суб'єктів;
- нагляду та контролю за діяльністю цих суб'єктів;
- припинення діяльності суб'єктів тощо.

2. Суспільні відносини, пов'язані з наданням інформаційних послуг і виконанням інформаційних робіт, поділяються на наступні групи суспільних відносин, які стосуються:

- початку надання послуг і виконання робіт;
- надання послуг і виконання робіт, у тому числі із врахуванням особливостей;
- якості надання послуг і виконання робіт;
- універсальності надання послуг;
- оплати за надання послуг і виконання робіт;
- закінчення надання послуг і виконання робіт;
- вирішення суперечок тощо.

3. Суспільні відносини, пов'язані з виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, поділяються на наступні групи суспільних відносин, які стосуються:

- забезпечення справедливої конкуренції;
- взаємного доступу до технологій і обмежених ресурсів;
- спільного використання інформаційних технологій та мереж;
- конкурсних підстав використання обмежених ресурсів тощо.

Зазначені підмножини суспільних відносин у сукупності складають всю можливу множину суспільних відносин в інформаційній інфраструктурі, що пов'язані із забезпеченням обороту інформації.

Варто погодитись з думкою В. Горбуліна та М. Биченка про те, що однією з основних причин невідповідності інформаційного законодавства України вимогам сучасності є не сформованість у суспільній і науковій думці цілісного уявлення про інформаційну безпеку з позиції права та юридичної

науки. Тому системний підхід до формування права й нормотворчості є актуальним завданням, зумовленим відсутністю належної систематизації чинного інформаційного законодавства. За відсутності методологічних засад інформаційного нормотворення виникають труднощі об'єктивного і суб'єктивного характеру при формуванні системи нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки[88].

Тобто, інформаційна безпека сьогодні — це, з одного боку, складова інформаційного права, з іншого — самостійна, специфічна галузь спеціальних юридичних наукових знань, котра має свій предмет, систему, науково обґрунтовані прийоми та методи розв'язання наукових і практичних завдань.

1. Інформаційне право є відображенням, з одного боку, а, з іншого правовим регулятором суспільних інформаційних і інформаційно-інфраструктурних відносин та системно утворюючим фактором інформаційного суспільства, яке формується у всіх розвинутих країнах за допомогою глобальних інформаційно-комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж.

Предмет інформаційного права – це повна сукупність інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, які регулюються нормами інформаційного права.

2. **Інформаційна безпека** – міждисциплінарна проблема. Як науковий напрямок, вона має кілька аспектів, зокрема, правовий, управлінський, економічний, психологічний, культурологічний, організаційно-технічний та інші. Однак за останній час, коли в геополітичному просторі світу інформаційні технології та інформація в цілому отримали визначальне значення, правовий аспект вивчення інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави виходить на перший план. Характер і зміст політичних процесів, структура політичних, економічних, правових, інформаційних та інших відносин в суспільстві, що реформується, становить на сьогоднішній день складний конгломерат взаємодій і взаємовпливів різних сил, які вимагають пильного вивчення і осмислення. Головним регулятором цих взаємодій є Конституція України, яка містить основні стандарти сучасної демократії, її цінності.

3. Метою інформаційного права є суспільні відносини та їх правове регулювання, які виникають під час поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу.

Метою інформаційної безпеки є запобігання та своєчасне усунення, з використанням відповідних положень інформаційного права, шляхів та механізмів поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу, які можуть, реально або потенційно, здійснити негативний вплив на людину, суспільство та державу.

ВИСНОВКИ

Масштаби та швидкість поширення інформації зумовлюють появу нових інформаційних потреб і викликів в усьому світі, включаючи й Україну.

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу в інформаційно-комунікаційній сфері та глобалізації інформаційного простору значно спрощують доступ до інформації різного роду, саме тому дослідження питання віднесення процесів та результатів творчої діяльності до об'єктів інформаційної безпеки є не тільки актуальним, але й необхідним.

Сьогодні Україна, перебуває на стадії формування і розвитку інформаційного суспільства, існування якого можливе лише в демократичній, правовій державі, де панує принцип верховенства права і максимально забезпечується реалізація прав людини.

Право людини на інформації є однією з основних умовою для здійснення розвитку будь-якого цивілізованого суспільства, оскільки воно саме по собі допомагає здійсненню всіх інших основоположних прав та свобод людини. Проте але в деяких випадках право людини на інформацію може бути обмеженим.

У сучасному інформаційному суспільстві з'явився могутній засіб реалізації прийомів і методів спеціальних впливів - засобів масової інформації. Людина, що живе в штучному інформаційному полі, одержує саму свіжу інформацію з усіх кінців планети, але тільки ту, яка надається їй пресою, радіопередачами, з екранів телевізорів. У такому випадку, повсякденно знаходячись у світі відірваних від реальності символів, людина може йти навіть проти своїх власних інтересів. Реальність при цьому відходить на задній план і відіграє підлеглу роль. У цьому сенсі людина не є вільною.

Дана дисертація має навчальний та науковий характер, виконана з в рамках виконання науково-дослідної роботи «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання охорони і захисту прав інтелектуальної власності, режиму

інноваційної діяльності в умовах інформаційних відносин кіберцивілізації» кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Факультету соціології та права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (РК УкрІНТЕІ № 0115U002872). Необхідно, зазначити, що проведені дослідження деякою мірою корелюються з дослідженнями науковців Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії наук України за темами НДР «Теоретичні та організаційно-правові основи забезпечення кібербезпеки в Україні» (РК УкрІНТЕІ № 0116U007745) та «Теоретичні та інформаційно-правові засади забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції України» (РК УкрІНТЕІ № 0117U007744).

За результатами проведених досліджень можна зробити основні наступні **ВИСНОВКИ:**

1. Предметом інформаційного права є основоположні питання правового регулювання інформаційних та інформаційно-інфраструктурних суспільних відносин, які виникають у суспільстві під час поводження з інформацією на всіх стадіях її обороту (життєвого циклу).

2. Питанню визначення джерел, сутності та характерних ознак дефініцій «інформація», «глобалізація інформаційного простору» та «інтернет речей» присвячена досить велика кількість наукових досліджень, але, як правило, кожний автор розглядає те чи інше явище враховуючи лише певний набір характеристик. Тому, щоб сформулювати загальне розуміння «інформації», «глобалізації інформаційного суспільства», «інтернету речей» необхідно познайомитись й вивчити багато наукових праць та всебічно розглянути зазначені явища.

Також слід зазначити, що відсутні законодавчі визначення цих понять, що дійсно обтяжує їх розуміння й використання саме в правовій сфері, зокрема в сфері інформаційної безпеки.

Загальним для всіх досліджень є те, що всі вони визнають існування глобального інформаційного суспільства та провідну роль інформації у світі.

В процесі вивчення, дійшли висновку, що глобалізація в розвитку сучасного суспільства поступово охоплює всі сфери суспільного життя: політичну, економічну, соціальну, духовну, зумовлюючи трансформації в них на всіх рівнях – міжнародному, регіональному, національному, місцевому.

А передові технології інтернету речей здатні змінити більшу частину сфер діяльності людини не лише зовні, а й змістовно. В процесі цих змін сутність деяких сфер діяльності взагалі може зміниться.

3. Основні напрями формування інформаційного суспільства в Україні були окреслені Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні па 2007-2015 роки».

Цей закон визначає основні завдання, цілі, напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, національну політику й організаційно-правові основи розвитку інформаційного суспільства та, разом з Конституцією України, є правовою основою розроблення та реалізації Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Крім того, саме Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні па 2007-2015 роки» вперше в Україні надав законодавче закріплене визначення поняття «інформаційна безпека» - «інформаційна безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [21].

З цього визначення витикає, що одним з головних предметів інформаційної безпеки є забезпечення визначеного поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу.

4. Інформаційна безпека є невід’ємною складовою інформаційного

права у частині забезпечення відповідного поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу. «Незалежність» інформаційної безпеки полягає у багатьох аспектах, зокрема, в частині суспільних відносин (суспільному поводженні), які потребують захисту в поширенні інформації, проте, не регулюються інформаційним правом, але в свою чергу знаходяться в площині інформаційно-інфраструктурних відносин.

Таким чином, проведені дослідження встановили чіткій взаємозв'язок інформаційного права та інформаційної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про інформацію» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
2. Rosenblueth A., Wiener N. The Role of Models in Science. Philosophy of science. – 1945. – volume 12. - №4
3. Тарасенко Р.Б. Інформаційне право: Навчально-методичний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 512 с
4. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>
5. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
6. Закон України «Про інформаційні агентства» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80>
7. Закон України «Про державну таємницю» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
8. Закон України «Про зв'язок» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/95-%D0%B2%D1%80>
9. Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80>

10. Закон України «Про рекламу» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>
11. Закон України «Про Концепцію національної програми інформатизації»
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80>
12. Закон України «Про Національну програму інформатизації» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>
13. Закон України «Про науково-технічну інформацію» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>
14. Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>
15. Закон України «Про електронний підпис» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
16. Закон України «Про електронний документообіг» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
17. Бондар І.Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки//Механізм регулювання економіки. – Суми. – 2014
18. Деніел Белл прихід постіндустріального суспільства URL:
<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bell.html>
19. Декларація принципів "Побудова інформаційного суспільства - глобальне завдання у новому тисячолітті" видана ООН 12.12.2003 р. URL:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_c57

20. 10 країн, де блокують соцмережі URL: <https://ua.112.ua/statji/kompaniia-dlia-shkiriaka-10-krain-de-blokuiut-sotsmerezhi-372462.html>
21. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
22. Баранов О.А. «Захист персональних даних в сфері Інтернет речей» /Журнал "Інформація і право" 2(17)/2016: БАРАНОВ О.А., БРИЖКО В.М., (стор. 85-91).
23. Evans D. The Internet of Things. How the Next Revolution of the Internet Is Changing Everything. CISCO white paper. – 2011. – P. 11 URL: http://www.cisco.com/web/about/ac79/docs/innov/IoT_IBSG_0411FINAL.pdf
24. Баранов О.А. «Інтернет речей» як правовий термін/ Олександр Андрійович Баранов. – К.: Юридична Україна, 2016. – С.96-103
25. Феномен глобалізація URL: <https://library.if.ua/book/64/4754.html>
26. Конституційне право України URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D>
27. Цивільне право URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D
28. Адміністративне право URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1>

29. Кримінальне право URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D>
30. Господарське право URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B>
31. В. Хахановський «Структура та завдання навчальної дисципліни «інформаційне право» URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/06kvdip.pdf>
32. Ганчев П. Глобалізація цивілізації и необхідність нової форми філософії/П.Ганчев//Вопросі філософії. – К.: 2007. – №8.- С.160-165
33. Закон України «Про науково-технічну інформацію» URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>;
34. Кормич Б. А. Інформаційне право. Підручник. – Харків: БУРУН і К., 2011. 334 с.;
35. Закон України «Про національну програму інформатизації» URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>;
36. Балабін В.В. Методика виявлення ознак маніпулювання свідомістю в інформаційних текстових повідомленнях засобів масової інформації /Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2009_23_9
37. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам / У. Ільницька // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. - 2016. - С.27-32
38. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
39. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України / В. А. Ліпкан ; Національна академія внутрішніх справ України. - К. : Т

2003. - 599 с.

40. В.К. Гасеський, В.А. Авраменко Захист інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах. - К., 2001.
41. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / О. Г. Додонов, В. П. Горбулін, Д. В. Ланде. - К.: Інтертехнологія, 2009. - 164 с.
42. Панарин И. Н. Информационная безопасность / И. Н. Панарин URL: http://panarin.com/info_voina/86-informacionnaya-bezopasnost.html
43. Тер-Акопов А. А. Безопасность человека: Теоретические основы социально-правовой концепции / А. А. Тер-Акопов, Междунар. независимый экол.-политолог. ун-т (МНЭПУ). - М. : Изд-во МНЭПУ, 1998. - 196 с.
44. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України / В. А. Ліпкан ; Національна академія внутрішніх справ України. - К. : Текст, 2003. - 599 с.
45. Методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку: навчальний посібник / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В.Т. Білоус. - Ірпінь : Акад. ДПС України, 2000. - 304 с.
46. Данільян О. Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації [Текст] : навчальний посібник / О. Г. Данільян [та ін.]. - Х. : Фоліо, 2002. - 285 с.
47. Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико аналітичні нариси: монографія / О. В. Литвиненко. - К.: НІСД, 2003. - 240 с.
48. Петрик В. М. Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози / В. М. Петрик, М. В. Галамба // Юридичний журнал. - 2006. - №11. - С. 49-52
49. Інформаційна безпека України : глосарій / Л.С. Харченко, Н.А. Ліпкан, О.В. Логінов ; заг. ред. Р.А. Калюжний. - К. : Текст, 2004. - 135 с.
50. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

51. Жевелєва І. С. Пропаганда як загроза інформаційній безпеці суспільства / І. С. Жевелєва // Information Security of the Person, Society and State. – 2011. – № 2. – С. 69-75.;
52. Lasswell G. D. Propaganda Technique in the World War (1927; переиздана с новым вступлением, 1971
53. Жевелєва І. С. Пропаганда як загроза інформаційній безпеці суспільства / І. С. Жевелєва // Information Security of the Person, Society and State. – 2011. – № 2. – С. 69-75.;
54. Жевелєва І. С. Пропаганда як загроза інформаційній безпеці суспільства / І. С. Жевелєва // Information Security of the Person, Society and State. – 2011. – № 2. – С. 69-75.;
55. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року
URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
56. Задорожний А. В. Международное информационное право : Учебное пособие: Том 1 / А. В. Задорожний, А. В. Пазюк ; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт международных отношений. – К. : ПП «Фенікс», 2013. – 854 с.;
57. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів від 18 червня 2009 року URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/92/2017-pp;
58. Сучасні методи психологічного впливу URL: <http://sd.net.ua/2012/03/05/suchasni-metodi-psixologichnogo-vplivu.html>
59. Watcher URL: <http://watcher.com.ua/2017/05/30/za-2-tyzhni-ukrayinska-audytoriya-facebook-zroslo-na-1-5-mln/>.
60. Маніпуляція URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F
61. Ніколаєнко С. Категорія психологічного впливу в психології / С. Ніколаєнко, С. Ніколаєнко. URL:

<http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39499/09Nikolaienko2.pdf?sequence=1>

62. Сучасні методи психологічного впливу. URL: <http://sd.net.ua/2012/03/05/suchasni-metodi-psixologichnogo-vplivu.html>
63. Гріга В. С. Аналіз сучасних теорій інформаційно-психологічних впливів в аспекті інформаційного протиборства / В. С. Гріга, А. І. Гузін // Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 23-25 листопада 2016 року. - С.25-27.
64. Варивода К. С. Інформаційно-психологічна безпека підлітків в умовах сучасних соціокультурних змін в Україні / К. С. Варивода // Молодий вчений. - 2016. - №9. - С.17-19.
65. Радзієвська О. Г. Проблеми негативних інформаційних впливів на дитину в Україні в умовах збройного протистояння / О. Г. Радзієвська // Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. – 2017. - №42. – С.197-200.
66. Брижко В.М. Маніпулювання свідомістю людини у проблемі упорядкування інформаційних відносин / В.М. Брижко // Правова інформатика. - 2015. - № 1. - С. 19-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2015_1_6
67. Лучес А. Интернет вещей. Оборудование, компании, люди, всё [Електронний ресурс] / А. Лучес // ITU News. — 2013. — № 6. URL: <https://itunews.itu.int/ru/Note.aspx?Note=4373>.
68. UN Human Rights Council (5 липня 2012), Resolution A/HRC/20/8 on the promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet
69. Е-будущее и информационное право / В. Брыжко, А. Орехов, О. Гальченко ; ред. д.ю.н., проф. Р. Калюжного и д.э.н, проф. Н. Швеца. – К. : Интеграл, 2002. – 264 с.
70. RFC 7452: Architectural Considerations in Smart Object Networking. — Internet Architecture. Category: Informational. — March 2015 URL: <http://www.rfc-editor.org/rfc/rfc7452.txt>
71. Internet 2012 in numbers / Posted in Tech blog on January 16th, 2013 by

- Pingdom URL: <http://royal.pingdom.com/2013/01/16/internet-2012-in-numbers/>
72. Как технологии будут выглядеть через пять лет. URL: <http://igate.com.ua/news/11402-kak-tehnologii-budut-vyglyadet-cherez-pyat-let>
73. А. Й. Наконечний, З.Є. Верес Інтернет речей і сучасні технології // Львів – 2016 ст. 3-9 URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiM5qjO4IjYAhUCJpoKHbbyBC4QFgg4MAI&url=http%3A%3A>
74. IDC Predictions 2013 – Competing on the 3rd Platform URL: <http://www.idc.com/research/Predictions13/downloadable/238044.pdf>;
75. Как в 2015 году был взломан Интернет вещей. URL: <http://igate.com.ua/news/12342-kak-v-2015-godu-byl-vzloman-internet-veshhej>
76. Гришук Ю.С. Мікропроцесорні пристрої: навчальний посібник. – Харків: НТУ «ХПІ», 2007. – 280с.
77. Азаров Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації: автореф. дис .на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук: 12.00.08 / Д.С. Азаров – К., 2003. – 18 с
78. Брижко В. До питання торгівлі та захисту персональних даних / В. Брижко, М.Швець // Правова інформатика. – 2007. – № 1(13).
79. Коталейчук С. Реалізація та захист персоніфікованої інформації у законодавстві України: правове забезпечення / С. Коталейчук //Право України. – 2006. – № 1. – С. 46-50
80. Закон України «Про захист персональних даних» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
81. Конвенція № 108 Ради Європи "Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних" (Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data; Amendment to Convention ETS No.108 allowing the European Communities to accede). Страсбург, 28.01.1981 р. Серія "Європейські угоди", № 108 // www.convention.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/108.htm. Офіційний переклад

засвідчено МЗС України від 01.07.2002 р.

82. Коталейчук С. Реалізація та захист персоніфікованої інформації у законодавстві України: правове забезпечення / С. Коталейчук //Право України. – 2006. – № 1. – С. 46-50.
83. Інформаційно-комунікаційна інфраструктура (Information and communication infrastructure) URL: uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційно-комунікаційна_інфраструктура.
84. Концепція розвитку державної інформаційної інфраструктури URL: http://pidruchniki.com/15410104/politologiya/kontseptsiya_rozvitku_derzhavnoyi_informatsiynoyi_infrastrukturi
85. Концепції державної інформаційної політики URL: http://pidruchniki.com/13340203/politologiya/kontseptsii_derzhavnoyi_informatsiynoyi_politiki
86. Концепція розвитку державної інформаційної інфраструктури URL: http://pidruchniki.com/15410104/politologiya/kontseptsiya_rozvitku_derzhavnoyi_informatsiynoyi_infrastrukturi
87. Концепція розвитку державної інформаційної інфраструктури URL: http://pidruchniki.com/15410104/politologiya/kontseptsiya_rozvitku_derzhavnoyi_informatsiynoyi_infrastrukturi
88. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика [Текст] : навчальний посібник / Г.П. Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук. – Київ : Кондор, 2007. – 616 с.
89. Інформація URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12485
90. Інформація URL: http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf
91. Інформація URL: http://library.nlu.edu.ua/poln_text/knigi/kondor/ekonomic_sl_2006.pdf
92. Інформація. Бізнес. Тлумачний словник URL: <https://www.slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
93. Інформація. Фізична Енциклопедія. URL:

http://www.physicum.narod.ru/vol_2/176.pdf

94. Інформація. Видавничий словник-довідник. URL:
http://shron1.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_slovnnyk-dovidnyk.pdf
95. Інформація. Великий Енциклопедичний словник. URL:
http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=INAV&P21DBN=INAV&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=inav_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IDI=&S21COLORTERMS=0&S21STR=2270
96. 3У «Про Національний архівний фонд та архівні установи» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>
97. 3У «Про захист персональних даних» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
98. 3У «Про авторське право і суміжні права» URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
99. 3У «Про телекомунікації» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>
100. Інформаційне суспільство. Дефініції .../ В. Брижко, В. Цимбалюк та ін.; За ред. М. Швеця та Р. Калюжного. – К.: “Інтеграл”, 2002.
101. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 25.02.2017 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>
102. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8.07.2009р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>.
103. GLOBAL DIGITAL REPORT URL:
<https://digitalreport.wearesocial.com/>
104. Глобалізація. Енциклопедія історії України URL:
http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Globalizaciya
105. Васильчук Ю. А. Социальное развитие человека в XX веке / Ю. А.

- Васильчук // Общественные науки и современность. – 2001. – № 1. – С. 5–26.
106. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-ї річниці незалежності в Україні / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 356 с.
107. Демкова М. С. Електронне урядування — шлях до ефективності та прозорості державного управління / М. С. Демкова // Інформаційне суспільство. Шлях України // Бібліотека інформаційного суспільства. — К.: Відродження та ПРООН, 2004.
108. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи: підручник / О. А. Баранов. — К. : Софт Прес, 2005. — 316 с.
109. Основи інформаційного права/ комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни/О.А. Баранов, В.М. Фурашев. – К:2018.- 57с.
110. Mark U. Porat. The Information Economy. Nine volumes. Office of Telecommunication, US Department of Commerce. Washington, 1977.
111. Hanseth O. From system and tools to networks and infrastructures – From design to cultivation. Towards a theory of ICT solutions and its design methodology implications/ O. Hanseth.-2002.